

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MATEJA PEČAR

MENTORICA: red. prof. dr. Zinka KOLARIČ

SOMENTOR: asist. mag. Martina TRBANC

**PROBLEMI MLADIH NA TRGU DELOVNE SILE –
PRIMERJAVA MED SLOVENIJO IN OBLANO-KRAŠKIM
OBMOČJEM**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana, 2002

KAZALO

UVOD	5
I. DEL	8
1. SLOVENSKI TRG DELOVNE SILE NA PREHODU IZ OSEMDESETIH V DEVETDESETA LETA	8
2. BREZPOSELNOST KOT DRUŽBENI PROBLEM	10
2.1. POLOŽAJ RIZIČNIH KATEGORIJ NA TRGU DELOVNE SILE	12
2.1.1. Ženske	13
2.1.2. Nekvalificirani	14
2.1.3. Starejši	15
2.1.4. Mladi in iskalci prve zaposlitve	16
II. DEL – MLADI NA TRGU DELOVNE SILE	18
3. SPREMINJANJE MLADINE V POST-MODERNI DRUŽBI	18
4. ZNAČILNOSTI MLADIH KOT SPECIFIČNE KATEGORIJE NA TRGU DELOVNE SILE	19
4.1. ZNANJE	21
4.2. DELOVNE IZKUŠNJE	23
4.3. OSEBNOSTNE LASTNOSTI IN VPLIV SOCIALNEGA OKOLJA	25
5. POLOŽAJ MLADIH NA TRGU DELOVNE SILE	26
5.1. SODOBNE OKOLIŠČINE IN TRENDI, KI VPLIVAJO NA POLOŽAJ MLADIH NA TRGU DELOVNE SILE	26
5.1.1. Upadanje rodnosti	26
5.1.2. Spremembe izobraževalnega sistema	27
5.1.2.1. Reforma izobraževalnega sistema	28
5.1.2.2. Zviševanje izobraževalnih aspiracij	31
5.1.2.3. Problem osipnikov oziroma mladih, ki predčasno izstopijo iz izobraževalnega sistema	31
5.1.3. Fleksibilizacija zaposlitvenih možnosti/prehodi med različnimi statusi	35
5.2. POLOŽAJ MLADIH NA TRGU DELOVNE SILE V REGIJI, KI JO POKRIVA OBMOČNA SLUŽBA KOPER IN V SLOVENIJI	37
5.2.1. Splošne značilnosti regije Območne službe Koper	37

5.2.2. Gibanje brezposelnosti mladih	43
5.2.3. Priliv v registrirano brezposelnost in odliv v zaposlitev	47
5.2.4. Spolna struktura	50
5.2.5. Izobrazbena struktura	53
5.2.6. Trajanje brezposelnosti	55
6. UKREPI NAMENJENI UREJANJU POLOŽAJA MLADIH NA TRGU	
DELOVNE SILE	59
6.1. ZNAČILNOSTI AKTIVNE POLITIKE ZAPOSLOVANJA	60
6.2. UKREPI IN PROGRAMI AKTIVNE POLITIKE ZAPOSLOVANJA, NAMENJENI MLADIM	63
SKLEP	68
LITERATURA	73
VIRI	76

Za strokovno pomoč, ki sem jo bila deležna pri nastajanju diplomskega dela, se iskreno zahvaljujem mentorici dr. Zinki Kolarič in somentorici mag. Martini Trbanc.

Prav tako izrekam zahvalo delavkam Zavoda RS za zaposlovanje, Območne službe Koper, še posebno Tadeji Vran, ki mi je bila s svojim nesebičnim posredovanjem informacij v veliko pomoč.

Nenazadnje se za potrpežljivost, moralno spodbudo in oporo v času študija zahvaljujem tudi vsem domačim.

UVOD

Današnja mlada generacija je svoje otroštvo in mladost doživljala v času razpada socializma in nekdanje skupne države. Od svojih staršev je podedovala težnjo po stalni ekonomski rasti in zviševanju materialnega družbenega standarda, danes pa se srečujejo s pojavi, ki jih njihovi starši niso poznali: brezposelnost, zaostreni ekološki problemi, informacijsko revolucijo. Te pojave spremljajo neugodne izkušnje, ki prinašajo s seboj stiske in frustracije, kot so povečana konkurenčnost na vseh življenjskih področjih, tveganja hitrih izgub in socialnih padcev, pa tudi velik pritisk k vse višji in kvalitetnejši izobrazbi (Nastran Ule, 1996: 26).

Tema diplomske naloge je oblikovana na osnovi nekaterih ključnih preobratov na trgu delovne sile, ki so posledica sprememb v okolju v zadnjem desetletju in zadevajo skupino mladih, ki nanj vstopa. Mladi so segment delovne sile, ki je precej izpostavljen in nezaščiten ter zato tudi podvržen temu, da občuti vse posledice zaostrovanja na trgu delovne sile. Glavni poudarek je na vključevanju mladih na trg delovne sile in na probleme s katerimi se pri tem soočajo ter prikazu položaja brezposelnih mladih na trgu delovne sile v regiji, ki jo pokriva Območna služba Koper ter v Sloveniji.

Mladi iskalci prve zaposlitve se srečujejo z različnimi ovirami pri vstopu na trg delovne sile. Po končanem šolanju, ko naj bi mlad in poslovnih uspehov željan človek začel z delom, ki si ga je že od otroštva želel, se velika večina znajde v tisti skupini ljudi, ki jim pravimo brezposelni. Vsi od mladih pričakujejo veliko, medtem ko so le ti postavljeni pred nekaj popolnoma novega. V težkih razmerah se poskušajo znajti in uveljaviti. Problematičnost prehoda mladih iz šolanja v zaposlitev dobro odražajo precej višje relativne stopnje brezposelnosti mladih v primerjavi z drugimi starostnimi kategorijami. Tako je tudi v Sloveniji.

Položaj mladih je bil na trgu delovne sile še posebno težaven konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let. Z umiritvijo tranzicijskih razmer v drugi polovici devetdesetih let so se tako v Sloveniji kot v regiji Območne službe Koper začele počasi izboljševati razmere v gospodarstvu in posledično tudi na trgu delovne sile. Ti preobrati so vplivali tudi na položaj mladih na trgu delovne sile.

Hipoteza, ki jo preverjamo v diplomski nalogi se glasi: *Položaj brezposelnih mladih se v drugi polovici devetdesetih let v regiji, ki jo pokriva Območna služba Koper, prav tako tudi v Sloveniji, izboljšuje*. Hipotezo bomo preverjali s pomočjo analize podatkov, pridobljenih na Zavodu RS za zaposlovanje ter njegovi Območni službi Koper, in sicer po smiselnih tematskih sklopih z naslednjimi kazalci:

- gibanje registrirane brezposelnosti mladih in iskalcev prve zaposlitve v zadnjem desetletju v regiji Območne službe Koper in v Sloveniji;
- priliv iskalcev prve zaposlitve v registrirano brezposelnost in odliv v prvo zaposlitev;
- spolna struktura registrirano brezposelnih mladih;
- izobrazbena struktura registrirano brezposelnih mladih;
- trajanje registrirane brezposelnosti iskalcev prve zaposlitve.

Predpostavljamo, da se po vseh teh kazalcih položaj mladih izboljšuje.

Diplomska naloga je poleg uvoda in zaključka razdeljena na dva dela. Prvi, splošni del zajema dve poglavji. Prvo poglavje nas seznanja z značilnostmi trga delovne sile na prehodu iz osemdesetih v devetdeseta leta. Prikazan je pomen tranzicije iz planske v tržno ekonomijo, saj je zaradi le te prišlo v slovenskem gospodarstvu do velikih sprememb, ki so se močno odrazile na trgu delovne sile. Za to obdobje je namreč značilno množično odpuščanje delavcev zaradi stečajev velikih državnih podjetij in zato velik naval brezposelnih na trg delovne sile. Počasi se začne razvijati privatni sektor, ki je usmerjen pretežno v storitvene dejavnosti, zato se tudi na slovenskem trgu vzpostavijo zahteve po drugačni in hkrati višji izobrazbi kadrov.

Drugo poglavje prehaja na brezposelnost, ki v zadnjem desetletju predstavlja velik ekonomski, socialni in politični problem, tako na ravni države kot na ravni posameznih regij. V nadaljevanju bomo predstavili položaj rizičnih kategorij na trgu delovne sile, ki jih brezposelnost najbolj prizadene. Med njimi so še posebej izpostavljene ženske, nekvalificirani, starejši delavci ter mladi in iskalci prve zaposlitve.

Drugi del diplomske naloge je v celoti namenjen mladim na trgu delovne sile. Najprej je v tretjem poglavju predstavljen proces spreminjanja mladine v post-moderni družbi. V četrtem poglavju so opisane značilnosti mladih, kot specifične kategorije na trgu delovne sile, po katerih se ločijo od ostalih starostnih kategorij. Z vidika delodajalcev so najpomembnejše značilnosti mladih: novo znanje, ki ga prinašajo na trg delovne sile in za

mlade pomeni konkurenčno prednost, pomanjkanje delovnih izkušenj ter osebne lastnosti. Prehod mladih iz sfere izobraževanja v sfero dela predstavlja za mlade enega najzahtevnejših in ključnih prehodov, saj je ravno vstop na trg delovne sile tista stopnja posameznikovega razvoja, kjer se dokončno oblikuje v celovito osebnost. Le-ta postaja v današnjem času vse bolj zapleten in daljši, predvsem zaradi strukturnih sprememb trga delovne sile oziroma mehanizmov njegovega delovanja (velik pritok mladih iskalcev prve zaposlitve v določenih obdobjih, struktura delovnih mest, obseg netipičnih oblik zaposlitve, relativna zaprtost in odprtost zaposlovanja v določenih obdobjih, odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih, ipd).

Prvo podpoglavje petega poglavja govori o nekaterih okoliščinah in trendih, ki v zadnjem desetletju vplivajo na položaj mladih na trgu delovne sile, zaradi katerih se posledično spreminja oziroma podaljšuje prehod mladih iz šolanja v zaposlitev: trend upadanja rodnosti, spremembe v izobraževalnih sistemih, zviševanje izobraževalnih aspiracij ter na problem osipnikov oziroma mladih, ki predčasno zapustijo šolanje na drugi strani in fleksibilizacija zaposlitvenih možnosti za mlade oziroma povečanje t.i. netipičnih oblik zaposlitve kot posledica sprememb na trgu delovne sile.

V drugem podpoglavju so najprej opisane splošne značilnosti regije Območne službe Koper, od števila prebivalcev, do dejavnosti, ki v regiji prevladujejo. Skratka omenjene so značilnosti za katere menimo, da bodo bralcu nudile predstavo o okolju v katerem se pojavljajo v nadaljevanju obravnavani pojavi. Tako sledi empirična analiza položaja brezposelnih mladih v regiji Območne službe Koper in v Sloveniji.

V zadnjem, šestem poglavju pa so navedeni ukrepi in programi aktivne politike zaposlovanja, s katerimi poskušajo omiliti težave mladih na trgu delovne sile v regiji Območne službe Koper.

I. DEL

1. SLOVENSKI TRG DELOVNE SILE NA PREHODU IZ OSEMDESETIH V DEVETDESETA LETA

Devetdeseta leta so v Sloveniji zaznamovana z večkratnimi prehodi, npr. iz socialistično-planskega v tržno usmerjeno gospodarstvo, iz življenja znotraj Jugoslavije v oblikovanje samostojne države. Za vse te prehode lahko rečemo, da jih ves čas spremlja kriza.

Prehod v tržno usmerjeno gospodarstvo je močno vplival na razmere v delovanju slovenskega trga delovne sile. Velik pomen na razvoj trga delovne sile, kakršnega imamo danes, ima obdobje samoupravljanja in obdobje tranzicije iz planske v tržno ekonomijo. Tranzicijska depresija s konca osemdesetih in začetka devetdesetih je bila zaznamovana s svetovno gospodarsko recesijo, z osamosvojitvijo Slovenije ter s tem posledično tudi z razpadom, za Slovenijo pomembnega, jugoslovanskega trga, s stečajmi podjetij ter s tem povezano množično brezposelnostjo, zaradi pomanjkanja prostih delovnih mest ter strukturnih sprememb. Transformacijski depresiji - padcu bruto domačega proizvoda, zaposlenosti, investicij, močni inflaciji na začetku devetdesetih – je sledila relativno hitra vzpostavitev trgovine z Zahodom, ki je pomenila nov trg, z novo, močno konkurenco. Že v letu 1993 je Slovenija dosegla ponovno gospodarsko rast (UMAR, 2001: 73).

Pred tranzicijo je bil za Slovenijo značilen samoupravni socializem, za katerega je bilo značilno dogovorno zaposlovanje ter s tem povezana relativno polna in varna zaposlenost, ki je bila tudi eden izmed vzrokov za majhno mobilnost delovne sile (vsi prehodi med delovnimi mesti so bili zgolj po volji delavcev, za kar so se odločali vse manj, čimbolj je naraščala ekonomska kriza (Svetlik, 1992: 32)), egalitarizem pri distribuciji plač, močna zaposlenost v socialnem sektorju, skrita brezposelnost, močna zaposlenost v industriji, visoka participacija žensk (Vodopivec, 1996: 91-95).

V obdobju tranzicije se pojavi nov tip regulacije zaposlovanja – tržno zaposlovanje, za katerega je značilno svobodno delovanje trga s cikličnimi nihanji ponudbe in

povpraševanja ter strukturnimi neskladji, zaradi vse krajših tehnoloških in vse daljših izobraževalnih ciklov, ki vplivajo na hitro rast števila brezposelnih.

Pomemben za zaposlovanje je tudi prehod od sistema neposredne varnosti zaposlitve (prepovedano je bilo odpuščanje delavcev zaradi ekonomskih in tehnoloških viškov) k sistemu posredne varnosti, za katerega je značilno, da za varnost zaposlitve vedno poskrbi vsak sam, če mu ne uspe, se vmešava država s svojo pomočjo. Kot pravi Vodopivec: »Država je opustila svojo očetovsko vlogo: podjetja zdaj lahko odpuščajo odvečne delavce in odgovornost za iskanje službe se je prenesla na posameznika« (Vodopivec, 1995: 281).

Hitro naraščanje brezposelnosti se je umirilo šele v letu 1993, vendar je bila stopnja registrirane brezposelnosti s 14,4 odstotki še vedno visoka. Šlo je predvsem za strukturni značaj brezposelnosti, čeprav je bila brezposelnost do neke mere tudi posledica premajhnega povpraševanja. Strukturni vidiki brezposelnosti so se nanašali na izobrazbena, poklicna in regionalna neskladja. Velika državna podjetja, ki so bila predvsem industrijska so propadala, po drugi strani se je z novim sistemom porajala potreba po novih storitvenih dejavnostih ter s tem tudi zahteve po novih kvalitetah delavcev. Tako je začelo primanjkovati ustreznih kadrov. Pri tem ne smemo pozabiti, da je postajala tudi konkurenca med delovno silo na trgu vse večja ter da so delodajalci raje zaposlovali kandidate iz istega poklicnega področja, ki so bili bolj usposobljeni in imeli višjo stopnjo izobrazbe.

Eden od glavnih problemov brezposelnosti je ravno v relativno nizki stopnji izobrazbe delovne sile, saj je izobraževalni sistem dopuščal zgodnja izstopanja in prehod na trg delovne sile. V socializmu je bilo glavno vodilo zagotoviti zaposlitev vsakomur, zato je imela prednost izgradnja podjetij z delovno intenzivno dejavnostjo, ki je zaposlovala relativno nizko izobraženo delovno silo. Zaradi sistema neposredne varnosti se delavcem ni bilo potrebno dodatno izobraževati, zato so v novem sistemu nekonkurenčni, brez ustreznih znanj in s tem prvi na listi presežnih delavcev.

Abraham in Vodopivec podrobno analizirata mobilnost delavcev v slovenskem gospodarstvu v začetku devetdesetih let. Ugotovila sta (Vodopivec, 1995: 282):

- 1) Mladim delavcem so vrata do služb zaprta; starejši delavci, ki postanejo brezposelni, imajo manj možnosti, da bi našli zaposlitev.

- 2) Delavci z višjimi stopnjami izobrazbe uživajo večje ugodnosti: manj verjetno je, da jih bodo odpustili, če so brezposelni hitreje in lažje najdejo zaposlitev, imajo večje možnosti za menjavo zaposlitve.
- 3) Ženske niso v nič slabšem položaju kot moški, saj jih delodajalci nič pogosteje ne odpuščajo kot moške ter nimajo večjih težav pri zaposlovanju.
- 4) Za pripadnike narodnih manjšin je bolj verjetno, da bodo odpuščeni in imajo manj možnosti, da dobijo zaposlitev, ko enkrat preidejo v brezposelnost.
- 5) Nadomestilo za brezposelnost negativno vpliva na motivacijo za zaposlovanje. Za osebo, ki dobiva denarno nadomestilo je manj verjetno, da bo dobila službo v primerjavi z osebo, ki nadomestila ne dobiva.

2. BREZPOSELNOST KOT DRUŽBENI PROBLEM

Zaposlitev je nekaj, kar naj bi človek izbral po svoji presoji, da bi tako opravljal delo za katerega je usposobljen in ga veseli. Pogosto so možnosti za izbiro zaposlitve omejene in se delavci odločajo med zaposlenostjo in brezposelnostjo.

Brezposelnost je pomemben ekonomski, socialni in politični problem, tako na ravni države kot na ravni posameznih regij. V Sloveniji je bila visoka brezposelnost v začetku devetdesetih relativno nov pojav, ki se pojavi kot posledica sprememb v strukturi gospodarstva. Je pojav, ki se mu nismo mogli izogniti niti v obdobju polne zaposlenosti, kjer so prevladovali elementi dogovorne ekonomije (čeprav so socialistične oblasti obstoj brezposelnosti večinoma zanikale) niti v tržnem sistemu, kjer se planska alokacija delovne sile umika tržni (Smerdu, 1992: 99).

Brezposelnost je tako pogojena s trgom delovne sile in jo zaradi tega lahko razumemo s pomočjo proučevanja strukture in dinamike trga. Členitev povzemam po Svetliku (Svetlik, 1985:15). Strukturo trga delovne sile predstavljajo *zaloge* (stocks), dinamiko pa *tokovi* (flows).

Povpraševanje po delovni sili sestavljata dve glavni zalogi, in sicer: prosta delovna mesta – *aktualno povpraševanje* in zasedena delovna mesta – *realizirano povpraševanje*.

Ponudbo delovne sile pa predstavljajo tri vrste zalog: prva zaposleni – *realizirana ponudba*, druga iskalci zaposlitve oziroma brezposelni delavci – *aktualna ponudba* ter

tretja vrsta zalog, ki jo predstavljajo tiste osebe, ki niso niti zaposlene niti ne iščejo zaposlitve, vendar so za delo sposobne in pod določenimi pogoji tudi pripravljene na zaposlitev – *potencialna ponudba*. Med njimi potekajo tokovi, ki neprestano spreminjajo njihovo velikost in s tem se spreminja tudi obseg brezposelnosti. Poznamo tri odtoke iz te zaloge:

- a) najmočnejši odtok predstavlja fluktuacija, kjer gre za proces menjave delovnih mest v samem podjetju ali pa med podjetji,
- b) drugi odtok predstavljajo osebe, ki se iz različnih razlogov trajno umaknejo iz trga delovne sile ali le začasno v zalogo, ki predstavlja potencialno ponudbo delovne sile ter
- c) tretji odtok, ki ga predstavljajo opustitve dela ali odpustitve z dela.

Vsi ti odtoki delovne sile pomenijo pri nespremenjenih drugih okoliščinah sproščanje delovnih mest, kar povečuje povpraševanje na trgu delovne sile, nanj pa vplivata tudi obseg in način proizvodnje. Prosta delovna mesta predstavljajo nerealizirano povpraševanje po delovni sili, ki jih zasedajo iskalci zaposlitve. Med obema zalogama se kot mehanizem usklajevanja pojavlja trg.

Brezposelnost je eden izmed produktov delovanja trga delovne sile, saj jo le-ta nenehno generira. Presežki delovne sile, ki nastajajo na trgu, so rezultat prevelike ponudbe, premajhnega povpraševanja ali pa neustreznega delovanja trga. Trg delovne sile ustvarja konkurenco in pogloblja neenakosti med posamezniki, ki na trgu ponujajo delovno silo. Tako je položaj posameznikov v družbi vedno bolj odvisen od njihovega znanja, moči in samostojnosti v procesu dela (Smerdu, 1992: 99). Brezposelnosti se torej ne moremo izogniti, temveč vedno bolj stopa v ospredje kot nekaj nujnega in vsakdanjega.

Pojav brezposelnosti niti ni tako kritičen, če predstavlja le prehodno stanje za brezposelne, fleksibilno vstopanje v zaposlitev ter relativno svobodo v ponudbi delovne sile. Na čas brezposelnosti ne smemo gledati kot na nekaj tragičnega, ampak skušati to obdobje čimbolj izkoristiti za pridobivanje novih znanj, veščin, pridobivanje energije za novo delo, nikakor pa ne smemo dopustiti stagnacije. Kritično postane takrat, ko pride do izraza socialna komponenta brezposelnosti, če zaposlitveni tokovi presahnejo in smo nemočna priča naraščujoče brezposelnosti, kar pomeni naraščanje socialnih stisk, odpiranje eksistenčnega vprašanja ne le posameznika, ampak tudi določenih socialnih skupin (Smerdu, 1992 : 100).

2.1. POLOŽAJ RIZIČNIH KATEGORIJ NA TRGU DELOVNE SIL

Brezposelnost ni le ekonomska, ampak tudi socialna kategorija, saj nekatere socialne in demografske kategorije prizadene bolj od drugih. Poleg mladih in iskalcev prve zaposlitve so to še starejši delavci, ženske, delavci brez strokovne izobrazbe, emigranti, invalidi in prebivalci manj razvitih območij.

Iz tabele 1, ki kaže gibanje in strukturo registrirane brezposelnosti v Sloveniji od 1987 do 2000, je razvidno, katere skupine so prenesle največje breme povečevanja registrirane brezposelnosti v Sloveniji.

Tabela 1: *Značilne skupine registrirano brezposelnih oseb od leta 1987 do 2000*

Leto	Povprečno število registrirano brezposelnih oseb	Deleži posameznih kategorij (v %)					
		Stari do 26 let	Iskalci prve zaposlitve	Ženske	Brezposelni nad eno leto	Brez strokovne izobrazbe	Stari nad 40 let
1987	15.184	50,6	30,1	48,8	33,1	57,7	17,0
1988	21.342	51,9	28,7	47,3	26,9	57,1	14,5
1989	28.218	51,5	29,1	48,9	42,7	55,4	15,0
1990	44.623	51,4	26,5	47,9	37,4	49,8	16,1
1991	75.079	47,8	22,2	44,7	41,8	46,1	19,0
1992	102.593	40,7	20,2	43,9	50,9	46,5	25,0
1993	129.087	37,4	19,0	43,8	54,8	45,3	28,2
1994	127.056	33,5	19,0	44,9	62,1	45,8	32,4
1995	121.483	32,2	19,7	46,7	59,0	46,6	34,0
1996	119.799	31,4	19,4	18,1	53,8	47,0	37,7
1997	125.189	29,1	18,3	48,8	59,6	47,1	43,0
1998	126.080	26,3	18,1	49,9	62,4	46,9	46,7
1999	118.951	25,8	18,7	50,6	62,9	47,5	50,5
2000	106.601	23,4	17,9	50,7	61,4	47,2	50,7

Vir: ZRSZ, Letno poročilo 2000, 2001

Problem dolgotrajne in strukturne brezposelnosti je povezan predvsem z izobraževalnim sistemom. Izobraževalni sistem s svojim delovanjem ustvarja določeno izobrazbeno strukturo delovne sile, ki vpliva na njeno usklajenost z zahtevami gospodarstva. V preteklih letih je izobraževalni sistem težka sledil hitrim gospodarskim spremembam (prestrukturiranje gospodarstva, ki sproža zahteve po drugačnem znanju in spretnostih delovne sile), kar je vplivalo na naraščanje razlik med zahtevnostjo delovnega mesta na eni strani ter izobrazbeno strukturo delovne sile, še posebno brezposelnih, na drugi strani (Ignjatović, 2002: 21).

2.1.1. Ženske

Ženske so zaradi svojih specifičnih demografskih in socioloških značilnosti na trgu delovne sile v neenakem položaju glede na moške. V splošnem velja dejstvo, da se je v zadnjih nekaj desetletjih delež žensk, ki so se zaposlovale neprestano povečeval, tako se je »njihova diskriminacija prenašala iz privatnega življenja tudi na trg delovne sile« (Svetlik v Gorše, 1992: 123). Diskriminacija se odraža v višjih relativnih stopnjah brezposelnosti žensk, v povečanem zaposlovanju za določen čas (čeprav ima Slovenija v primerjavi z drugimi državami Evropske unije še vedno zelo visok delež zaposlenih žensk s polnim delovnim časom), v njihovi poklicni segregaciji, v slabših zasluških in prevzemanju službenih obveznosti hkrati z večino družinskih. To je tudi glavni razlog, da ženskam pripisujejo lastnosti kot so nestalnost, neprilagodljivost ter manjša zanesljivost (Gorše, 1992:123).

Za socialistične države, kamor se je do nedavnega uvrščala tudi Slovenija, je bilo značilno, da so razlike med moško in žensko delovno silo manjše kot v zahodnih razvitih državah. Za žensko delovno silo je bilo vseskozi značilna visoka stopnja zaposlenosti s polnim delovnim časom, medtem ko je so v drugih industrijskih državah za ženske značilne part-time zaposlitve. Na večjo vključenost žensk v zaposlitev vplivajo različni dejavniki. Prvič, nizke plače so prisilile številne ženske v plačano delo, da bi izboljšale družinske dohodke. Drugič, socialna država je uveljavila mehanizme, ki so spodbujali zaposlovanje žensk in jim omogočili obdržati polno zaposlitev. Ukrepi socialne politike kot so: plačan porodniški dopust, plačana odsotnost z dela zaradi nege družinskega člana, javno varstvo za predšolske in šolske otroke, ipd., so močno olajšali polno zaposlitev žensk, hkrati pa so ustvarili tudi nova delovna mesta zanje.

V Sloveniji so na slabši položaj žensk vplivali predvsem povečan interes za zaposlovanje, neustrezna izobrazbena struktura in neskladna gospodarska rast. S poglobljanjem gospodarske krize ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih, upadanjem novega zaposlovanja in ukinjanjem nekaterih delovnih mest se razlike med spoloma ne povečujejo, ampak zmanjšujejo. V začetku devetdesetih so se razmere na trgu delovne sile za moško delovno silo slabšale hitreje kot za žensko. Gospodarska recesija je bolj prizadela moška delovna mesta kot ženska, saj so se nahajala večinoma v gospodarstvu, znotraj tega pa v dejavnostih, v katerih je kriza v obliki stečajev in likvidacij dobila največji obseg (podjetja

v težki in strojni industriji, rudniki). Storitveni sektor in javna uprava, ki zaposlujeta pretežno žensko delovno silo v tem času nista bila tako prizadeta, zato tudi ženske niso utrpele toliko odpuščanj.

Z umiritvijo tranzicijskih razmer ter s stabiliziranjem gospodarskih razmer so se začeli kazati prvi znaki relativnega slabšanja položaja žensk na trgu delovne sile. Delodajalci vse pogosteje zaposlujejo moške, ženske, posebno v reproduktivnem življenjskem obdobju, pa vse težje najdejo zaposlitev (o tem priča podatek, da je med mladimi do 26 let in iskanci prve zaposlitve več kot 50% žensk med brezposelnimi) (Černigoj Sadar, Verša, 2002: 405). Kljub temu, da je večina moških in žensk še vedno zaposlenih za nedoločen čas, se v zadnjih letih vse bolj pojavlja zaposlovanje za določen čas, predvsem pri ženskah. Večja negotovost, nižja socialno varnost, manjše možnosti za napredovanje in izobraževanje so pogoji zaposlovanja v katere počasi, vendar zanesljivo drsi ravno ženska delovna sila (Černigoj Sadar, Verša, 2002: 405).

Vse bolj je tudi očitna polarizacija v možnostih na trgu delovne sile med visoko izobraženimi ženskami in tistimi z nižjimi kvalifikacijami. Ženske z nižjimi stopnjami izobrazbe bodo bolj soočene z moškimi v boju za delovna mesta, saj bodo moški, s tem ko izgubljajo delo v predelovalni industriji in proizvodnji v primarnem sektorju zaradi različnih pritiskov začeli vstopati tudi na področja dejavnosti, katere so že tradicionalno zastopale ženske. Na podcenjevanje ženske delovne sile, kljub temu da imajo v povprečju boljše izobrazbo od moških, kaže tudi podatek, da je kar 2/3 žensk zaposlenih na najmanj zahtevnih delovnih mestih (Černigoj Sadar, Verša, 2002: 412).

2.1.2. Nekvalificirani

Kvalifikacija označuje stopnjo usposobljenosti za opravljanje določenih del. V Sloveniji se za nekvalificirane lahko označi vse delavce, ki nimajo nobene poklicne izobrazbe oziroma usposobljenosti, torej delavce, ki niso končali niti triletnega poklicnega izobraževanja.

Večina kvalificiranih delavcev opravlja zahtevnejše delo kot ga zmore. To je pravzaprav glavni vir njihove negotovosti, ki se bo še povečala. V današnjih razmerah je po eni strani mogoče pričakovati naraščanje zahtevnosti dela, po drugi strani pa je dovolj delavcev z več

znanja, ki jih izpodrinejo v konkurenci za prosta delovna mesta. Delodajalci dajejo prednost boljše usposobljenih delavcem, ki so produktivnejši in v pogojih povečane ponudbe ne mnogo dražji. Stopnja ogroženosti nekvalificiranih je velika, predvsem zaradi njihove manjše fleksibilnosti na trgu dela (Svetlik, 1992: 90-94).

Tabela 2: *Izobrazbena struktura prebivalstva starega od 15 – 64 let (v %)*

Leto	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1998
Brez končane OŠ	15,2	15,0	14,9	14,6	14,5	14,3	14,0
S končano OŠ	28,2	27,9	27,7	27,5	27,3	27,1	26,3
Z nižjo poklicno šolo	3,1	3,2	3,3	3,3	3,4	3,5	3,5
S srednjo poklicno šolo	16,4	16,6	16,8	17,0	17,2	17,4	17,9
S spl./strok. srednjo šolo	27,4	27,4	27,4	27,3	27,2	27,1	26,9
Z višjo izobrazbo	5,1	5,2	5,3	5,4	5,4	5,5	5,7
Z visoko izobrazbo	4,6	4,7	4,8	4,9	5,0	5,1	5,7
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Vir: Nacionalni program izobraževanja odraslih, 1999

S poudarjanjem pomena izobrazbe za pridobitev boljših zaposlitvenih priložnosti ter z izboljšanjem izobraževalnih možnosti se v devetdesetih letih postopno izboljšujejo tudi izobrazbeni dosežki prebivalstva starega od 15 – 64 let, kar potrjujejo podatki v tabeli 2. Ne glede na to, je delež prebivalstva brez kakršnihkoli formalnih kvalifikacij v letu 1998 še vedno znašal 40,7%. Delež prebivalstva s končano višjo/visoko izobrazbo ostaja še dokaj nizek in ne odraža postindustrijskih usmeritev v razvoju gospodarstva in družbe.

2.1.3. Starejši

V zadnjem desetletju se je začelo prebivalstvo Slovenije dokaj hitro starati. Dejstvo je, da dolgoročni demografski trendi staranja prebivalstva lahko povzročijo resno pomanjkanje delovne sile in vplivajo na slovensko gospodarstvo. Verša (2002: 375-380) opozarja, da ima staranje prebivalstva tri posledice na trgu delovne sile:

- 1) krči se kontingent delovno sposobnega prebivalstva ter s tem tudi število aktivnega prebivalstva (zaradi trenda zmanjševanja števila mlajšega prebivalstva), kar lahko privede do pomanjkanja delovno aktivnih;
- 2) delovno aktivno prebivalstvo se stara (zaradi gospodarske krize na začetku devetdesetih so bile možnosti zaposlovanja mladih iskalcev prve zaposlitve brez delovnih izkušenj majhne, po drugi strani je reforma pokojninskega sistema zvišala

starostno mejo upokojitve, kar bo s podaljševanjem življenjske dobe prebivalcev postaralo delovno aktivne);

- 3) povečuje se število upokojencev (v kriznih razmerah so ukrep predčasnega upokojevanja uporabljali za reševanje problema presežnih delavcev), s tem naraščajo tudi potrebe za zagotavljanje sredstev za obveznosti iz socialnih sistemov, ki vse bolj bremenijo delovno aktivne;

V začetku devetdesetih let so bile zaradi povečane brezposelnosti prizadete vse starostne skupine, še posebno mladi do 26 let ter starejši nad 40 let. Starejši so postajali brezposelni v glavnem kot trajno presežni delavci in delavci iz podjetij, ki so šle v stečaj. Kljub splošnemu zmanjševanju brezposelnosti v drugi polovici devetdesetih let, število starejših brezposelnih še vedno narašča (Verša, 2002: 382).

Glavna značilnost starejših delavcev je njihova nizka izobrazba, medtem ko delodajalci povprašujejo po vse višji izobrazbi. Starejši delavci imajo tudi povečini odklonilen odnos do učenja in izobraževanja, zato se redko vključujejo v programe aktivne politike zaposlovanja namenjene izboljšanju izobrazbe, so manj prilagodljivi, s tem pa v luči delodajalcev vse manj zaželeni. Vsaka starostna pomanjkljivost ima tudi svojo kompenzacijo; z upadanjem nekaterih sposobnosti se krepijo druge. Starejši lahko počasnost pri kakem delu nadomestijo z vztrajnostjo in ustaljenostjo. Ker je fluktuacija največja pod petdesetim letom, so starejši delavci cenjeni prav zaradi ustaljenosti.

Starejši, ki izgubijo zaposlitev, ostajajo brezposelni dalj časa, ker imajo omejene možnosti za ponovno zaposlitev, zato pogosto brezposelnost pomeni dokončno prekinitev delovne aktivnosti.

2.1.4. Mladi in iskalci prve zaposlitve

V zadnjem desetletju so se deleži brezposelnosti mladih in iskalcev prvih zaposlitve zaradi povečevanja drugih starostnih skupin, ki so začele prehajati v brezposelnost in so se tudi zaposlovale počasneje kot mladi zmanjševali, medtem ko je njihova stopnja še vedno razmeroma visoka. Visoko stopnjo mladinske brezposelnosti lahko povežemo s pomanjkanjem prostih delovnih mest (manjšim povpraševanjem) na eni strani in

množičnem prihodom skupin mladih na trg delovne sile (povečano ponudbo). Zaradi številnih razlogov, ki jih bomo v nadaljevanju izpostavili, predstavljajo specifično skupino za katero velja, da ima neugoden položaj na trgu delovne sile.

II. DEL – MLADI NA TRGU DELOVNE SILE

3. SPREMINJANJE MLADINE V POST- MODERNI DRUŽBI

Adolescenca je obdobje v življenju posameznika, ko se svet otroštva iz varnosti družinskega kroga spremeni v avtonomen in odgovoren svet odraslih (Hess, Petersen, Mortimer, 1994: 9). V tem obdobju lahko mladostniki svobodno eksperimentirajo z različnimi vlogami in psihološkimi stanji ter se odmikajo od popolne odgovornosti in obveznosti, ki velja za svet odraslih. Odraslost pa je v veliki meri povezana z ekonomsko neodvisnostjo, ne glede na to ali je psihosocialna zrelost pri posamezniku dejansko dosežena.

Teza o spreminjanju oziroma izginjanju klasične mladosti kot vmesnega ali prehodnega obdobja se je pojavila ob koncu osemdesetih let. Pri spreminjanju mladosti gre za strukturno reorganizacijo socializacije, ki odpravlja potrebo po posebni vmesni fazi med otroštvom in odraslostjo (von Trotha v Ule in drugi, 2000: 18).

Za klasično obdobje mladosti ali adolescenco, ki zajema predvsem obdobje po končanem obveznem šolanju (mladino med 15. in 19. letom), je bil značilen sinhron prehod v odraslost, kar pomeni, da mladostniki vse kriterije za vstop v odraslost izpolnijo istočasno. Z zaključkom šolanja dobijo ekonomsko (zaposlitev), politično (volilno pravico) ter sociokulturno (ustvarjanje družine, pravica do seksualnega življenja) emancipacijo. Do sprememb je prišlo v drugi polovici dvajsetega stoletja. Glavni razlog za spreminjanje mladosti in mladine je podaljševanje izobraževanja, kar pomeni, da vse več mladih po zaključku adolescence ne vstopa v odraslost temveč v t.i. postmladost oziroma postadolescenco, ki zajema prvo polovico dvajsetih let (20 do 24 let) (Nastran Ule, 1996: 16).

V obdobju prevladovanja klasične mladosti je mlad človek z vstopom v odraslost, nujno sprejel tudi dokaj fiksni vrednotni svet odraslih (npr. odnos do dela kot primarne človekove dejavnosti in sekundarni pomen zabave ali prostega časa). Ko pa so mladi začeli vstopati v podaljšano in kvalitetno izobraževanje, so se ta razmerja začela spreminjati. Že dijakom, še bolj pa študentom, je bila priznana večja avtonomija in svoboda v osebnotnem

oblikovanju, kot zaposlenim mladim. Čimbolj se posameznik zateka v utrjene življenjske sheme in obrazce, tembolj izgublja svojo avtonomnost. Ti procesi, t.i. kulturne modernizacije mladine, velikokrat sprožajo negativna stališča, npr. izguba vrednot, razpad vrednotnega sistema, vrednotne anomalije, idr. Največja skrb je posvečena domnevni izgubi odnosa do dela kot centralne vrednote v življenju posameznika. Empirične raziskave vrednotnih usmeritev mladih v zahodnih družbah niso potrdile tako dramatičnih kritik, opozarjajo pa na določene spremembe v težnjah mladih k postopnemu odmikanju od prejšnjega prevladujočega sklopa vrednot: delo – zaposlitev – kariera – zaslužek, k bolj osebnemu sklopu vrednot: medosebni odnosi – osebni razvoj – kreativnost – izobrazba – kvalitetno vsakdanje življenje (Nastran Ule, 1996: 235-241).

Mladost se še dalje členi, tako strokovnjaki opisujejo še tretjo fazo mladosti, t.i. mlajša odraslost (značilna za mlade med 25. in 29. letom), ki je nastala zaradi spremenjenih ekonomskih razmer ter slabšanja zaposlitvenih možnosti mladih. Kot posledica teh razmer vse več mladih po zaključku šolanja ne najde zaposlitve, s tem pa si ne more ustvariti možnosti še za druge dejavnosti (ustvarjanje družine, rojevanje in skrb za otroke). Nekateri mladi se prostovoljno odpovejo tem dejavnostim, ker skušajo ostati čim dlje mladi, lahko pa se mladost podaljšuje tudi zaradi podaljševanja študija v trideseta leta življenja (Nastran Ule, 1996: 18).

4. ZNAČILNOST MLADIH KOT SPECIFIČNE KATEGORIJE NA TRGU DELOVNE SILE

Mladost kot vmesna faza med otroštvom in odraslostjo je obdobje šolanja in nato zaposlitve oziroma v današnjem času vse pogostejše čakanja na delo. Je življenjsko obdobje v katerem poteka proces integracije v vse bistvene družbene vloge. »V tem obdobju mladi razvijajo socialne veščine in sposobnosti za prevzemanje statusa odraslega na različnih področjih: šolsko-poklicnem, interaktivno-partnerskem, politično-etičnem in potrošniško-kulturnem, dokler posameznik na vseh področjih delovanja ne doseže statusa odraslega ter primarne stopnje avtonomije in lastne odgovornosti» (Ule, 1996: 33). Ločnica, ki mlade postavi v enakopraven položaj člana družbe je socialno-ekonomska neodvisnost, ki jo zagotavlja zaposlitev z vstopom na trg delovne sile. Zaposlitev omogoča mladim, da oblikujejo socialne vezi zunaj družine in prijateljev, daje jim občutek odgovornosti in

samostojnosti. Imeti delo pomeni pridobivati nova znanja, izkušnje ter imeti občutek, da si sposoben.

Prehod iz sfere izobraževanja v sfero dela je za mlade eden izmed najzahtevnejših prehodov. Najpogostejši problem predstavlja vprašanje, kako premagati razkorak med pričakovanji in željami na eni strani ter realnostjo na drugi strani. Problematičnost prehoda mladih iz šole v zaposlitev dobro odražajo relativno visoke stopnje brezposelnosti mladih, ki so običajno višje od stopenj brezposelnosti drugih starostnih kategorij.

Warr (1987) verjame, da so mladi v primerjavi s srednjo starostno skupino nekoliko manj občutljivi na štirih področjih: relevantnost denarja, fizična varnost, možnost navezovanja medsebojnih stikov, omejenost družbenega položaja. Razlika v dohodkih, glede na to ali nekdo ima zaposlitev ali ne, je lahko relativno majhna, posebej za tisto mladino, ki je brez kvalifikacij oziroma jih ima zelo malo. Denar in materialne dobrine pogosto zagotavljajo starši. Tudi fizična varnost je ob prehodu iz šole v brezposelnost nespremenjena, saj mnogo najstnikov še naprej živi pod okriljem staršev. Medtem ko mnogo starejših s prihodom v brezposelnost postane izoliranih in osamljenih, mladi, predvsem tisti, ki so šolanje pravkar končali, gojijo celo mrežo prijateljstev in družabnih aktivnosti. Biti brezposelnost je za mlade vsekakor manj boleče kot za starejše. Nekateri mladi se posvetijo nadaljnjemu izobraževanju, nekateri si vzamejo leto dni oddiha, nekateri pa ta čas izkoristijo za premislek, kaj bi radi počeli v svojem življenju.

Mlade ločijo od ostalih kategorij, ki se pojavljajo na trgu delovne sile, specifične značilnosti, ki vplivajo na odnos delodajalcev do te kategorije. V Sloveniji nimamo posebne definicije, ki bi določila zgornjo starostno mejo te kategorije. V mednarodno primerljivih statističnih prikazih zajema ta kategorija osebe v starosti od 15 do 24 let. V nadaljevanju diplomskega dela bomo opredelili mlade v starosti od 15 do 26 let, kajti za prikaz položaja mladih na trgu delovne sile smo se opirali na podatke iz Zavoda RS za zaposlovanje.

Precejšen del mladih v tej starosti se še šola, zato se še ne pojavlja na trgu delovne sile z izjemo občasnega (sezonskega, počitniškega, honorarnega) dela. Na ta način vsaj občasno vstopajo na trg delovne sile, kjer opravljajo razna dela za plačilo (Trbanc, 1992: 125). Strokovnjaki opozarjajo na obstoj mladinskih trgov delovne sile, ki so notranje vse bolj

diferencirani »kot o posebnih segmentih trga delovne sile, na katerih je na eni strani zaloga mladih, ki iščejo prve stalne zaposlitve (po končanem šolanju), na drugi strani pa zaloga delovnih mest, ki so jih delodajalci pripravljene mladim ponuditi« (Trbanc, Verša, 2002: 339).

Pri selekciji za zaposlitev gre v prvi vrsti za kriterij izobrazbe (znanje) in delovne izkušnje, delodajalci pa (v želji po minimiziranju tveganja) pri zaposlovanju ocenjujejo tudi določene osebnostne lastnosti.

4.1. ZNANJE

Splošno znano je, da postaja znanje vedno bolj pomembno, saj sta v gospodarstvu vse bolj pomembni produktivnost in inovativnost (zaradi vse večje konkurence), ki se jih da doseči le z znanjem. Znanje in ustrezna usposobljenost danes predstavljata osrednja dejavnika pri dostopu do zaposlitvenih priložnosti.

Mladi vstopajo na trg delovne sile po zaključenem začetnem izobraževanju, zato je njihova glavna prednost, v primerjavi s tistimi, ki so izobraževanje zaključili pred dlje časa, najnovejše znanje. Zaradi hitrega tehnološkega napredka ter z njim povezanim zastarevanjem proizvodnih tehnologij in poslovnih procesov, lahko človek konkurira na trgu delovne sile le, če je pripravljen neprestano izpopolnjevati svoje znanje. Tako ugotavlja tudi Ivančič (1999: 11) »Družbe postajajo vse kompleksnejše, od zaposlenih pa se vse pogosteje terja obvladovanje abstraktnih kod in stalno učenje novih stvari. Višja izobrazba postaja neobhodna za obvladovanje novega, pogosto kompjuteriziranega okolja in naglih tehnoloških sprememb«. Če nekoliko bolj omiljeno povzamemo: ljudje bodo morali biti prilagodljivi za pridobivanje novega znanja, za kar je permanentno izobraževanje ključnega pomena ter »ne bo toliko pomembno katero fakulteto ali srednjo šolo bodo zaključili, temveč to da se bodo znali učiti novih znanj, pridobiti zase ustrezne informacije ter znali izkoristiti in uporabiti svojo »mehko inteligenco«« (to so tiste značilnosti, ki se ne nanašajo toliko na znanje, ki ga pridobiš v času šolanja, pač pa spekter osebnostnih lastnosti, fleksibilnost, komunikativnost) (Gorišek, v Leskovšek, 2000: 11).

Uletova v članku z naslovom *'Nekaj je narobe, če si mladi želijo predvsem zdravja'* opozarja, da imajo mladi najbolj sveže znanje, največ najnovejših informacij, ki so jih pridobili v šoli, so tudi »najbolj vitalni in s tem najbolj odprti za nove informacije in novo znanje« (Javornik, 1998: 27). Ker se trajanje izobraževanja podaljšuje, se spreminjajo tudi vsebine izobraževanja, tako da mladi prihajajo na trg delovne sile z vse bolj kompleksnimi znanji. Zanje velja nekaj ključnih značilnosti, ki jih zahteva novi svet dela: uporaba računalnika, razumevanje in aktivna uporaba tujih jezikov, komunikacijske spretnosti, delo v skupinah, ipd.

Poleg svežega znanja in spretnosti, ki si jih mladi pridobijo skozi izobraževanje, so za velik del mlade generacije značilne tudi številne spretnosti, ki jih mladi pridobijo skozi prosti čas in zabavo, po katerih je danes na trgu delovne sile veliko povpraševanje (Trbanc, Verša, 2002: 340). To so predvsem: široka uporaba računalnika, sporazumevanje v angleščini kot svetovnem jeziku, uporaba Interneta, sposobnost iskanja in uporabe informacij, izredna mobilnost (ki se kaže pri odločanju za študij v tujini, potovanja, ki jih poleg zabave izkoristijo še za pridobivanje mednarodnih izkušenj).

Po drugi strani vstopa na trg delovne sile še vedno veliko mladih brez izobrazbe oziroma z neustrezno izobrazbo. Zaradi nezadostne usposobljenosti se za te mlade pojavlja nevarnost ne samo začasne, ampak tudi trajne brezposelnosti. Tako avtorja Petersen in Mortimer (1994) navajata, da mladi ne obvladajo dovolj tistih veščin, znanj in spretnosti, ki jih produktivna zaposlitev od njih zahteva. S trajanjem brezposelnosti se njihova konkurenčnost na trgu delovne sile še dodatno zmanjšuje. V splošnem velja, da se boljše izobraženi mladi v manjši meri soočajo z brezposelnostjo kot manj izobraženi vrstniki.

Sociologi celo govorijo o tem, da 2/3 za delo sposobne populacije ostajata zaposleni oziroma imata možnosti na trgu delovne sile, 1/3 pa ostaja bolj ali manj za vedno odrinjena od zaposlitve in se mora znajti, kakor ve in zna. Značilno je, da v zadnjo tretjino spadajo tudi mladi, ki ne najdejo trajne zaposlitve. Zaskrbljujoče pa je predvsem dejstvo, da to niso le mladi z prenizko izobrazbo ali kvalifikacijo, temveč tudi mladi z višjo in visoko izobrazbo, kar je za družbo velika izguba. Na eni strani so mladi izobraženci hitro dovzetni za usposabljanje in prekvalifikacije, vendar po drugi strani nimajo izkušenj z odnosi na delovnem mestu, nimajo ustreznih sposobnosti, s katerimi bi se lahko odzvali na nastal

položaj v delovnem okolju in še ne poznajo dejavnikov, ki njihovi zaposlitvi škodijo ali koristijo.

4.2. DELOVNE IZKUŠNJE

Za Slovenijo so analize pokazale, da delodajalci pri več kot 60% povpraševanja po delavcih določajo delovne izkušnje kot najpomembnejši dodatni pogoj, takoj za izobrazbo (Verša, 1999 v Trbanc, Verša, 2002: 342).

Za mlade je značilno pomanjkanje delovnih izkušenj in delovne usposobljenosti. So brez daljše delovne zgodovine, iz katere bi bilo mogoče sklepati na določene delovne karakteristike (stalnost, pripadnost, odgovornost, samostojnost) in zato pomenijo za delodajalce večje tveganje (Trbanc, 1992: 125). Delodajalci menijo, da se z zaposlitvijo mladega poveča nevarnost nesreč, napak, okvar in zastojev v proizvodnji. Poleg tega podjetja nočejo odpustiti odraslih izkušenih delavcev, saj je lahko investicija v njihovo izkušenost pogosto izgubljena, če najdejo drugo zaposlitev. Tako so pogosto mlajši delavci, ki nimajo specifičnega znanja in izkušenj za podjetja ob tehnoloških presežkih, prvi odpuščeni.

Delodajalci hočejo mlajše delavce tudi preizkusiti preden jim ponudijo stalno delo, zato mladim ob vstopu v zaposlitev ponujajo bolj nestalne in fleksibilne oblike zaposlitev. Zaposlovanje za določen čas je z vidika delodajalcev bolj varno, saj lahko po preteku obdobja pogodbo o delu obnovijo ali ne, odvisno od potreb in možnosti.

Nekateri avtorji opozarjajo, da je ocenjevanje ustreznosti delavca na podlagi števila let delovnih izkušenj problematično. Kot ugotavlja Wholey dolžina delovnih izkušenj ne odraža nujno izpopolnjevanja kvalifikacij, temveč je lahko tudi znak, da je oseba dosegla svojo raven nesposobnosti (Ivančič, 1999: 123). Dodatna znanja in izkušnje se ne pridobivajo samo z usposabljanjem na delu, ampak tudi na raznoraznih (bolj ali manj) formaliziranih tečajih.

Mladi vendarle niso popolnoma brez delovnih izkušenj, saj pogosto opravljajo občasna dela med šolanjem ali med počitnicami. Večinoma pa tako pridobljene izkušnje niso

vezane na področja bolj stalnega dela za katerega se mladi potegujejo ob zaključku šolanja. Pomembno je tudi vprašanje ali uspe mladim svoje izkušnje predstaviti na delodajalcem zanimiv način (Trbanc, Verša, 2002: 341).

Prehod mladih iz sfere izobraževanja v sfero dela je lahko urejen in organiziran s strani različnih dejavnikov. Podjetja, države, izobraževalni sistem in drugi si na različne načine prizadevajo olajšati prehajanja mladih v zaposlitev in njihovega položaja na trgu delovne sile. Zlasti so uveljavljeni naslednji načini:

- 1) Preko *štipendiranja* podjetja usmerjajo izobraževanje mladih v skladu s svojimi potrebami in v stiku z njimi pred zaposlitvijo ocenijo njihove delovne sposobnosti. Mladim štipendije olajšujejo izobraževanje in jim zagotavljajo zaposlitev po zaključenem izobraževanju.
- 2) *Pripravnštvo*, ki na eni strani delodajalcem omogoča presojo delavčeve ustreznosti, na drugi strani pa mlademu delavcu omogoča seznanitev z delovnim procesom.
- 3) *Sistem dualnega izobraževanja* (pred reformo leta 1996 *sistem vajeništva*), ki je organiziran tako, da se mladi delno izpopolnjujejo s praktičnim delom pri delodajalcih, delno pridobivajo teoretična znanja v šoli.

Russel in O'Connell na primeru držav v Evropski uniji celo opozarjata, da vsi delodajalci ne enako vrednotijo pomena delovnih izkušenj pri zaposlovanju. Nekateri pri zaposlovanju dajejo prednost stopnji in vrsti izobrazbe, drugi pa obratno delovnim izkušnjam. Tako v primerih držav, v katerih je izobraževanje bolj splošno naravnano, delodajalci pri zaposlovanju mladih zahtevajo tudi določene delovne izkušnje. V državah, kjer so razviti sistemi vzporednega delovnega usposabljanja (dualni sistem, sistem različnih delovnih praks in sodelovanja delodajalcev v izobraževanju in usposabljanju) so delodajalci pripravljeni zaposlovati mlade takoj po zaključenem šolanju, saj so si le-ti že skozi proces šolanja pridobili določene delovne izkušnje (Transition and mobility in the youth labour market, 1999: 149).

4.3. OSEBNOSTNE LASTNOSTI IN VPLIV SOCIALNEGA OKOLJA

Pri vstopu mladih na trg delovne sile, še posebej danes v razmerah velike ponudbe, odigra pomembno vlogo tudi sklop lastnosti, ki so posledica socializacije, predhodnih izkušenj, osebnostnih lastnosti ter socialnega okolja.

Delodajalci pri zaposlovanju, poleg že zgoraj omenjenih kriterijev, ocenjujejo tudi določene osebnostne lastnosti kot so zanesljivost, prizadevnost, delavnost, odgovornost. Mladim pogosto pripisujejo negativne osebnostne lastnosti, in sicer manjšo odgovornost, nestalnost, nestabilnost, večji absentizem, ipd., zaradi katerih za delodajalce predstavljajo tvegano delovno silo. Mladi so bolj nagnjeni k menjavanju zaposlitev in zaradi tega tudi večkrat za krajši čas brezposelni, saj iščejo poklicni položaj, ki bi bil najbolj usklajen z njihovimi pričakovanji. Vendar je tega v zadnjem obdobju čedalje manj kajti konkurenca za zaposlitev se je zaostрила, tako da mladi raje obdržijo zaposlitev, četudi niso najbolj zadovoljni z njo.

Po drugi strani so mladi zelo prilagodljivi, bolj dovzetni za spremembe, manj zahtevni, tako glede višine plač, kot glede delovnega časa in ostalih delovnih pogojev. Pogosto so pripravljeni sprejeti slabše zaposlitve, neustrezne z njihovo izobrazbo, zaposlitve za krajši čas ter fizično naporna dela (Trbanc, 1992: 125). Kot taki pa za delodajalce pomenijo cenejšo delovno silo in jih zato tudi pogosto izkoriščajo.

Socialne karakteristike in njihovo ozadje mladim v veliki meri oblikujejo aspiracije, pričakovanja in načrte, ki se tičejo izobrazbe in zaposlitve. Odločitev katero šolo bo nekdo izbral, ali sploh hoče nadaljevati šolanje ali ga bo prekinil, ni avtonomna, ampak v veliki meri odvisna od socialnega izvora, družinske podpore, aspiracij staršev, kraja bivanja, idr. Tuma ugotavlja, da socialno poreklo vpliva na dosežke na trgu delovne sile predvsem prek vpliva na izobraževalne priložnosti otrok (Ivančič, 1999: 125). Mladi iz nižjih socialnih (delavskih) razredov imajo običajno nižje poklicne cilje (so precej nefleksibilni, imajo razvite nižje sposobnosti komuniciranja, kvalificirani v tradicionalnih delavskih poklicih), zato so njihove priložnosti na trgu delovne sile omejene v primerjavi z mladimi, ki prihajajo iz srednjih razredov, saj so le-ti bolje izobraženi, komunikativni, fleksibilni ter splošno razgledani. Dejstvo je, da slaba izhodišča mladih, tako v okviru šole kot družine, zmanjšujejo njihove zaposlitvene možnosti.

5. POLOŽAJ MLADIH NA TRGU DELOVNE SILE

5.1. SODOBNE OKOLIŠČINE IN TRENDI, KI VPLIVAJO NA POLOŽAJ MLADIH NA TRGU DELOVNE SILE

Na položaj mladih na trgu delovne sile v zadnjem desetletju vplivajo različne okoliščine in trendi, tako na strani ponudbe kot povpraševanja, zaradi katerih se posledično spreminja oziroma podaljšuje, danes za mlade, najbolj problematičen prehod iz šolanja v zaposlitev. »Konkurenca za kariero in naslov, priznanja in spričevala vpliva na podaljševanje mladosti« (Ule in drugi, 2000: 19), kar posledično vpliva na podaljševanja odvisnosti mladih od staršev in družin.

5.1.1. Upadanje rodnosti

Posledice nižjih stopenj rodnosti se v večini evropskih držav v zadnjih letih kažejo v zmanjševanju števila mladih, ki vstopajo na trg delovne sile. »Ob siceršnjih visokih stopnjah brezposelnosti mladih je posledica manjših pritokov mladih na trg delovne sile zaenkrat predvsem zniževanje stopnje brezposelnosti mladih« (Trbanc, Verša, 2002: 343).

Ocene kažejo, da se bo v prihodnosti (če se bo trend zniževanja rodnosti še nadaljeval) manj mladih, ki bodo zaključili šolanje in manj tistih, ki se bodo izobraževali na višji stopnji ter manj iskalcev zaposlitve. Tako lahko pričakujemo vse večji delež starejših oseb v delovni sili in populaciji oziroma celo pomanjkanje delovne sile.

Projekcija prebivalstva v Sloveniji do leta 2020 (tabela 2) kaže, da bi se število prebivalstva, če ne bi prišlo do imigracije zmanjševalo ter bilo starejše kot je danes. Prebivalstva mlajšega od 15 let bi bilo 15%, starejšega od 60 let pa bi bilo skoraj 27% (Nacionalni observatorij Slovenije, 2002: 5).

Tabela 2: *Projekcije prebivalstva Slovenije po starostnih skupinah*

Starostne skupine	2000	2005	2010	2015	2020
0 - 14	316.935	290.215	285.497	295.010	300.941
15 - 19	139.207	123.790	102.362	92.781	96.052
20 - 24	151.849	138.919	123.156	102.874	93.335
25 - 34	293.845	294.590	288.155	262.664	227.950
35 - 44	312.608	302.338	289.040	292.308	288.607
45 - 54	285.592	309.090	300.780	292.799	283.317
55 - 59	108.769	122.454	148.375	145.616	143.767
60+	381.464	404.603	138.439	490.496	530.055
Skupaj	1.990.269	1.985.999	1.975.804	1.974.548	1.964.024

Vir: Nacionalni observatorij Slovenije, 2002

Zniževanje rodnosti vpliva tudi na spreminjanje odnosa do mladih v razvitih družbah. Mladi postajajo investicija, tako za njihove starše (družine) kot za državo, kar se odraža v odnosu držav do različnih področjih delovanja mladih (Trbanc, Verša, 2002:344).

5.1.2. Spremembe izobraževalnega sistema

Pri kategoriji mladih iskalcev zaposlitve je zveza med izobraževalnim in proizvodnim sistemom tesna in neposredna. Od te povezave je odvisno ali bodo prehodi med šolanjem in zaposlitvijo hitri in neproblematični ali težavni. S šolanjem in izobraževanjem je tesno povezana izbira poklicne poti in kasneje možnost zaposlitve. Vendar gospodarstvo in izobraževalni sistem nista usklajena. Ponavadi je tudi tako, da gospodarstvo potrebuje ljudi z določeno izobrazbo v danem trenutku, proces, da dobimo človeka z izobrazbo pa je precej daljši. Če se nekdo odloči za šolanje v poklicu, kjer kadrov primanjkuje, bo njegova možnost, da po končanem šolanju ostane brez zaposlitve izredno majhna. Če pa se odloči za poklic po katerem ni veliko povpraševanja, mora biti pripravljen na to, da bo zaposlitev težko dobil. Tako prihaja do protislovja, ko na eni strani primanjkuje delavcev določenih poklicev, na drugi strani pa je veliko brezposelnih.

5.1.2.1. *Reforma izobraževalnega sistema*

Spremembe v strukturi dela in zaposlovanja so vplivale tudi na odnos držav do izobraževalnih sistemov ter spreminjanje vsebine izobraževalnih programov. V zadnjem desetletju so se izvedle številne pomembne reforme, vendar je slovenski izobraževalni sistem še vedno v obdobju tranzicije. Spremembe se tičejo vseh vrst izobraževanja, a večinoma srednjega šolstva.

V osemdesetih letih (1983 – 1988) je bilo celotno srednje šolstvo organizirano po modelu usmerjenega izobraževanja, ki je izhajalo iz stališča, da morajo vse izobrazbene poti voditi k specifičnemu poklicu. Temeljni cilj reforme je bilo zmanjševanje kulturnih in socialnih razlik med poklicnim in splošnim izobraževanjem ter vzdrževanje stalnega stika med šolami in trgom delovne sile (OECD, 1997: 10). Splošno, poklicno in strokovno izobraževanje je na srednješolski ravni potekalo poenoteno in vse srednje šole so bile usmerjene za produciranje kadrov glede na potrebe industrije. Skoraj vse izobraževalne dejavnosti so potekale v šoli, dijaki so nekajkrat opravljali prakso tudi v podjetjih, kjer so se po končanem šolanju zaposlili (Nacionalni observatorij Slovenije, 2000: 65). Načeloma je bilo tudi predvideno, da je lahko vsak dijak izbiral med zaključkom šolanja po dveh oziroma treh leti ali nadaljevanjem do četrtega letnika srednje šole, nakar bi izpolnjeval pogoje za višje oziroma visoko izobraževanje.

Vendar je bila resničnost pogosto nezdružljiva s temi načeli, tako je usmerjeno izobraževanje doživljalo ostre kritike že v sami vpeljavi, posebno pa potem, ko ni izpolnilo pričakovanj. Poslabšala se je splošna kakovost srednjega izobraževanja, podcenjeno je bilo tudi strokovno znanje, zlasti praktično usposabljanje (ukinitev vajeništva je prekinila vez med izobraževanjem in delom, nadaljevalno izobraževanje, ki naj bi omogočilo pridobivanje specifičnih poklicnih kvalifikacij pa se ni razvilo). Kot najpomembnejše negativne učinke usmerjenega izobraževanja navajajo (Ivančič, 1999: 85-86):

- 1) podrejenost pragmatičnim ideološkim in političnim ciljem;
- 2) podrejenost kratkoročnim potrebam proizvodnje;
- 3) določanje izobrazbenih standardov samo na osnovi poklicnih specializacij;
- 4) zniževanje ravni splošnega znanja na srednješolski ravni (z izjemo poklicnih šol);
- 5) omejevanje mladih pri svobodni izbiri izobrazbenih poti in poti kariere;

Splošno strinjanje, da je sistem usmerjenega izobraževanja neučinkovit je v devetdesetih privedlo do priprave na novo izobraževalno reformo. Ta naj bi okrepila vezi med poklicnim izobraževanjem in zaposlovanjem ter omogočila mladim izbiro izobraževalnih poti, skladno z njihovimi sposobnosti in interesi (Bela knjiga o izobraževanju v Sloveniji, 1995 v Ivančič, 1999: 86). Njen cilj je tudi ponovna vzpostavitev dveh izobraževalnih tokov in sicer poklicnega in splošnega izobraževanja.

Reforma izobraževalnega sistema, ki je v Sloveniji potekala v devetdesetih letih, je zajemala tako institucionalne spremembe v izobraževalnem sistemu kot tudi prenovo vzgojno-izobraževalnih programov v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah. Na srednješolski ravni se danes izobraževalni sistem deli (MŠZŠ, internetna stran):

- 1) Srednješolsko *poklicno izobraževanje*, ki se konča z zaključnim izpitom. Obsega naslednje vrste izobraževalnih programov:
 - programi nižjega poklicnega izobraževanja, ki potekajo v šolski organizaciji in praviloma trajajo 2,5 let; uspešno končan program omogoča vpis v programe srednjega poklicnega oziroma srednjega strokovnega izobraževanja;
 - programi srednjega poklicnega izobraževanja, ki potekajo v šolski organizaciji ali dualni organizaciji (teoretično izobraževanje poteka v šoli, praktično pa pri delodajalcu) in praviloma trajajo 3 leta; uspešno končan program omogoča nadaljevanje izobraževanja v programih poklicno-tehniškega izobraževanja, po določenem številu let delovnih izkušenj pristop k opravljanju mojstrskega izpita, pod določenimi pogoji pa tudi vpis v programe višjega strokovnega izobraževanja;
- 2) Srednješolsko *strokovno izobraževanje*, ki se konča s poklicno maturo kot posebno obliko zaključnega izpita. Programi srednješolskega strokovnega izobraževanja so:
 - programi srednjega strokovnega izobraževanja, ki potekajo v šolski organizaciji, v nekaterih primerih poteka praktično izobraževanje pod vodstvom učitelja v neposrednem delovnem procesu in trajajo praviloma 4 leta; uspešno končan program omogoča vpis v programe višjega in visokega strokovnega izobraževanja, pod posebnimi pogoji pa tudi v programe univerzitetnega izobraževanja;
 - programi poklicno-tehniškega izobraževanja, kamor se lahko vključijo vsi, ki so zaključili srednje poklicno izobraževanje in trajajo 2 leti; po uspešno opravljeni poklicni maturi si absolventi teh programov pridobijo naziv tehnik;

- poklicni tečaj je namenjen za dijake, ki so končali četrti letnik gimnazije, tudi če niso uspešno opravili mature; obsega strokovno izobraževanje največ v obsegu enega letnika srednjega strokovnega oz. tehniškega izobraževanja;
 - mojstrski, delovodski in poslovodski izpiti;
- 3) Srednješolsko *splošno izobraževanje*, ki preko mature vodi k univerzitetnemu izobraževanju. Sem se uvrščajo:
- programi gimnazije splošnega tipa so (klasična gimnazija, programi mednarodne mature, gimnazijski programi zasebnih šol);
 - programi strokovne gimnazije (tehniška gimnazija, strokovna gimnazija, umetniška gimnazija);
 - program maturitetnega tečaja, ki traja eno leto, namenjen pa je predvsem absolventom štiriletnih programov strokovnega izobraževanja, ki želijo opraviti maturo in nadaljevati študij na univerzi;

Iz sledečega lahko povzamemo, da sta bili kot najpomembnejši reformni novosti na področju poklicnega in strokovnega izobraževanja uvedeni dve novi obliki izobraževanja, in sicer:

- a) Dualni sistem v programih srednjega poklicnega izobraževanja. Razmerje med teoretičnim in praktičnim usposabljanjem je v dualnem sistemu 2:3. Teoretsko izobraževanje izvajajo šole, medtem ko večinoma praktičnega usposabljanja poteka pri delodajalcih. Vsi dijaki vključeni v dualni program imajo status vajencev, prejemajo finančno nagrado, ki jo plača delodajalec in so socialno zavarovani. Ta novost je še posebej pomembna v luči povezovanja izobraževanja in dela.
- b) Višje strokovne šole. To so dveletni višje strokovni programi, ki so izrazito praktično naravnani ter tesno povezani s svetom dela.

Kot vidimo je izobraževalni sistem na srednješolski ravni razvejen in omogoča mladim izbiro med različnimi potmi do poklica in izobrazbe.

5.1.2.2. *Zviševanje izobraževalnih aspiracij*

Dejstvo je, da boljši izobraževalni dosežki omogočajo dostop do raznovrstnejših zaposlitvenih položajev in tako zmanjšujejo tveganje prehodov v manj zelene položaje. Tako je v zadnjih letih opaziti naraščanje izobrazbenih aspiracij med mladimi in njihovimi starši. Tako so mladi kot njihovi starši (družine) pripravljene vedno več vlagati v izobraževanje, da bi si pridobili čim boljšo izobrazbo, kajti ustrezna stopnja izobrazbe ni samo pogoj za (boljšo) zaposlitev, ampak postaja vedno bolj pomembna tudi pri ohranjanju že osvojene zaposlitve. Trbanc in Verša (2002: 345) za to navajata naslednje razloge:

- 1) neugodna gospodarska situacija in pomanjkanje razpoložljivih zaposlitev, zaradi česar mladi izberejo nadaljevanje šolanja in ne vstop na trg delovne sile (oblika reševanja položaja brezposelnosti);
- 2) višji življenjski standard omogoča, da tudi mladi iz srednjega sloja ostajajo dlje v izobraževanju od delni ali polni pomoči svojih staršev;
- 3) spoznanje mladih in njihovih staršev, da višje kvalifikacije in višja izobrazba pomenijo boljše zaposlitvene možnosti, omogočajo pridobitev boljšega poklicnega oziroma profesionalnega položaja na trgu delovne sile, poklicne oziroma profesionalne mobilnosti, boljših dohodkov;
- 4) spreminjanje izobraževalnih sistemov, ki postajajo vedno bolj razvejeni, s številnimi možnostmi izobraževanja, tudi v krajši obliki;

5.1.2.3. *Problem osipnikov oziroma mladih, ki predčasno izstopijo iz izobraževalnega sistema*

Kljub rastočim izobraževalnim aspiracijam med mladimi in podaljševanju šolanja ne smemo prezreti tudi mladih osipnikov, ki iz različnih razlogov zapustijo šolanje, še preden končajo izobraževanje na srednješolski ravni. Okoliščine za osip na eni strani predstavlja sam izobraževalni sistem s svojimi značilnostmi delovanja, na drugi strani pa lastnosti mladih, ki se vpišejo v izobraževalne programe.

Šolski sistem zahteva od mladih, ki se vključijo v določen izobraževalni program, da imajo določeno predhodno znanje, izoblikovane učne navade, motivacijo za učenje, da se bodo prilagodili socialnemu okolju v šoli, spoštovali šolska pravila ter izpolnjevali obveznosti,

ki jih predpostavlja posamezen izobraževalni sistem. Res je, da vsi mladi niso enaki, saj razpolagajo z različno količino predznanja, imajo različne učne navade, pa tudi njihova motiviranost se lahko povsem razlikuje. Poleg tega mladi izhajajo iz različnih socialnih in kulturnih okolij, z različnimi življenjskimi standardi.

Prvič učenci izpadejo iz izobraževalnega sistema že v osnovni šoli. To so tisti, ki zaradi ponavljanj osemletno šolsko obveznost izpolnijo že v nižjih razredih in tisti, ki osnovno šolo sicer končajo, vendar šolanja na srednješolski ravni ne nadaljujejo. Teh je bilo v zadnjem desetletju vsako leto približno dva do tri tisoč ali okrog 10% generacije, ki zapusti osnovno šolo (Nacionalni observatorij Slovenije, 2001: 34). Za te učence je praviloma značilno, da imajo učne težave, slabo predznanje iz osnovnega izobraževanja, izhajajo iz slabih socialnih razmer in imajo slabše sposobnosti ter so nemotivirani za izobraževanje.

Drugi del učencev izpade iz izobraževanja v srednješolskem izobraževanju. Kljub temu, da je v zadnjem desetletju opazen trend zmanjševanja deleža osipa (kot posledica manj številne generacije mladih, naraščujoče izobraževalne aspiracije, naraščujoče pozornosti tako s strani izobraževalnega sistema kot sistema zaposlovanja), zadnji podatki kažejo, da še vedno 13% (okrog 3.500) mladih, ki so se v šolskem letu 1993/94 vpisali v katerikoli srednješolski program v petih letih ni zaključilo šolanja. Pri isti generaciji je osip precej višji v programih poklicnega in strokovnega izobraževanja (15%), kot v splošnih srednješolskih programih (6,5%). Največji osip je značilen v programih nižjega (31,9%) in srednjega poklicnega izobraževanja (16,6%). Osip v programih nižjega poklicnega izobraževanja v zadnjih letih celo narašča. Pri tem je treba upoštevati, da dijaki v nižjem poklicnem izobraževanju predstavljajo izjemno majhen delež vseh vpisanih v srednješolsko izobraževanje (3- 4% celotnega vpisa v zadnjih letih). Razen v nižjem poklicnem in gimnazijskem izobraževanju je osip deklet nižji od osipa fantov (Nacionalni observatorij Slovenije, 2001: 34).

Po Trbančevi so najpogosteje navajeni razlogi za osip v programih poklicnega in strokovnega izobraževanja (Trbanc, 2000: 11-20):

- 1) majhne učne zmožnosti dijakov, šibko znanje iz osnovne šole, vedenjski problemi, prezahtevni programi ali posamezni deli programov (predvsem splošnoizobraževalni predmeti);

- 2) pomanjkanje motivacije v vpisanih programih, nerealna pričakovanja dijakov in njihovih staršev glede vsebine in/ali težavnosti programa in/ali glede samega programa, pomanjkljivo poklicno vodenje (premalo konkretno predstavljanje poklicev mladim);
- 3) nizka iniciativnost nekaterih šol za odkrivanje šolskega neuspeha in pravočasno ukrepanje za preprečevanje osipa, različne šolske prakse, pogoji in razmere v katerih se izvajajo programi, šolski normativi (npr. število dijakov na oddelek);
- 4) način poučevanja in didaktične metode (slaba sposobnost podajanja vsebine predmeta na razumljiv način, nepovezanost med učitelji različnih predmetov, premalo raznoliki in inovativni načini poučevanja, neuporaba različnih metod motiviranja dijakov);

V tuji literaturi zasledimo različne študije in teorije, ki skušajo z analiziranjem različnih situacij v katerih se znajdejo šolajoči se otroci in mladostniki, opredeliti vzroke za neuspeh v šoli. Omeniti velja naslednje razloge za neuspeh v šoli (Orešnik, 2002: 31 – 36):

- neuspeh v šoli je odvisen od inteligence, ki je zapisana v dedni zasnovi – IQ;
- odnosi v družini, predvsem odnos staršev do otroka (starši otroka npr. zavračajo ali pa so preveč zaščitniški);
- pomanjkanje kulturnih virov v družini in v socialnem okolju, v katerem otrok živi (prisotnost knjig doma, branje časopisov, obiskovanje kulturnih dogodkov);
- nezainteresiranost staršev do otroka in njegove izobrazbe;
- neugodni ekonomski pogoji učenčevega socialnega okolja;
- organiziranost in naravnost šole tako, da ne upošteva vrednot učencev iz depriviligiranih družbenih razredov, ampak podpira le nekatere družbene razrede;
- nezainteresiranost otroka do šole, šolskega dela, učnih vsebin;
- neenake možnosti dostopa do izobraževalnega sistema (pogoji za vpis, porazdelitev šol po regijah);
- učiteljeva pričakovanja in interakcije v razredu (učitelji niso kulturno nevtralni, saj njihove profesionalne izkušnje in njihova socialno-kulturna ozadja vplivajo na njihovo prestavo o idealnem učencu; neenako obravnavanje učencev);
- metode in postopki ocenjevanja (dobri učenci iz enega razreda so lahko v drugem razredu ocenjeni kot slabi);
- izobraževalni pogoji;

Iz slednjega lahko povzamemo, da obstaja veliko razlogov za neuspeh v šoli in posledično za osip, ki so precej raznoliki in se med seboj prepletajo. Tako na uspeh/neuspeh šolarja ponavadi vpliva več razlogov hkrati.

Glede na to, da delodajalci v hudi konkurenci za delovna mesta dajejo prednost bolj izobraženi delovni sili ter ob upoštevanju potreb po vedno višji izobrazbi in nenehnemu izobraževanju, je položaj mladih osipnikov na trgu delovne sile zelo slab, pogosto se znajdejo med težje zaposljivimi osebami ali pa opravljajo slabo plačana dela ali dela na črno. Poleg tega je tem mladim tudi težje nadaljevati opuščeno šolanje ali se vpisati v druge izobraževalne programe, ker ponavadi nimajo zadostnega predhodnega znanja, motivacije, idr.

Zaradi izpada iz šolskega sistema se mladi znajdejo pred novimi razsežnostmi družbene marginalizacije in doživljajo vrsto protislovij (Velikonja v Orešnik, 2002: 45-46):

- 1) Ostanajo brezposelni brez možnosti za zaposlitev.
- 2) Onemogočene so jim možnosti za dokončanje študija.
- 3) Tisti, ki so ostali brez šolskega in delovnega statusa, so izpostavljeni povečani socialni izoliranosti, potencialnemu naraščanju splošnega pesimizma in posledično povečani kriminaliteti ter drugim oblikam socialno odklonskega vedenja.
- 4) Brezposelni mladi so brez denarja, odvisni od denarne pomoči staršev in družin, zato ne morejo plačevati šolanja v sistemu izobraževanja odraslih. Po polnoletnosti nimajo jasno urejenih temeljnih pogojev iz socialnovarstvenega področja (zdravstveno, socialno zavarovanje).
- 5) Mladim, ki izstopijo iz šolskega sistema, nihče organizirano ne podeljuje statusa iskalcev prve zaposlitve, sami pa ga ne zahtevajo.
- 6) Raznorazne oblike mladinske družabnosti, ki bi pritegnile mlade brezposelne in reševale našteje probleme, niso razvite.

Težko je spregledati predvsem dejstvo, da so mladi, ki so depriviligirani že v izobraževalnem sistemu, kasneje pa tudi na trgu delovne sile, velikokrat depriviligirani tudi na drugih področjih (stanovanjske, življenjske razmere, finančno stanje, ipd.).

5.1.3. Fleksibilizacija zaposlitvenih možnost / prehodi med različnimi statusi

Globalizacija ekonomije hkrati s hitrimi tehnološkimi spremembami (skokovit razvoj nove informacijske tehnologije), ki vplivajo na dvigovanje produktivnosti, sproža potrebo po hitremu prilagajanju in povečanju prožnosti trgov delovne sile. Povečana dinamika in fleksibilnost zaposlitev pomeni za delovno silo povečanje negotovosti in tveganj, tako v obliki povečanja netrajnih zaposlitev, bolj fleksibilnega delovnega časa, zmanjšanja socialne varnosti in drugih ugodnosti ter večje dinamike prehodov med statusi. Vse te spremembe najbolj zadevajo skupine, ki še nimajo osvojenega položaja na trgu delovne sile in med njimi je to tudi skupina mladih.

Med netipičnimi zaposlitvami so med mladimi daleč najbolj razširjene zaposlitve za skrajšan delovni čas oziroma zaposlitve za določen čas. Čeprav so v preteklosti delodajalci za krajši delovni čas zaposlovali predvsem ženske, se v zadnjih letih ta oblika zaposlitve kaže kot izredno privlačna tudi za zaposlovanje dijakov/študentov, predvsem v primerih, ko gre za neugodni in neredni delovni čas (gostilne, trgovine, ipd.) in mladih, ki iščejo redno zaposlitev. Ta oblika zaposlitve je z vidika mladih še vedno boljša kot brezposelnost.

Za mlade je v primerjavi s starejšo delovno silo že tradicionalno značilna večja vključenost v začasna, občasna dela in dela s krajšim delovnim časom. To je tudi posledica izbire mladih, ki se še šolajo in poleg tega občasno ali redno opravljajo različna dela ali mladih, ki si še ne želijo stalno zaposliti. Za dijake/štolente pomeni opravljanje del za plačilo dodatni vir zaslužka in vir pomembnih delovnih izkušenj, zato pogosto tudi sami iščejo dela s krajšim delovnim časom. Dobro izobražena, fleksibilna in relativno poceni študentska delovna sila predstavlja pomembno konkurenco drugim skupinam delovne sile, še posebno pa mladim, ki so končali šolanje in iščejo redno delo (Trbanc, Verša 2002: 346-347).

Tudi po končanem šolanju mladi pogosto ponavljajo obrazec opravljanja začasnih del ob hkratnem iskanju redne zaposlitve oziroma med čakanjem nanjo. Ravno preskok od opravljanja začasnih del v pravo redno zaposlitev je za mlade pogosto največja težava, saj tako zaposlitev težko dobijo. »Opravljanje netipičnih del med mladimi, ki so končali z šolanjem, pa je pogosto tudi posledica omejenim možnosti, s katerimi se soočijo ob vstopu na trg delovne sile v razmerah, ko na splošno upada število stalnih oziroma tipičnih

zaposlitev (Trbanc, Verša, 2002: 347). Vse te okoliščine opazno povečujejo negotovost in tvegane mladih na trgu delovne sile, še posebno so med njimi izpostavljeni slabše izobraženi in usposobljeni mladi.

Predvsem za mlade, ki vstopajo na trg delovne sile, je vse pogosteje značilno, da se znajdejo v položaju, ko se njihova zaposlitvena kariera sestoji iz menjavanja začasnih zaposlitev, brezposelnosti in sodelovanja v programih aktivne politike zaposlovanja (Ivančič, 1999: 212). Krajša obdobja brezposelnosti in stanja zunaj trga tako postajajo normalen del poteka posameznikovih delovnih karier. Krajša obdobja brezposelnosti niso problematična in nimajo posledic za kasnejšo delovno kariero mladih, saj lahko ta obdobja pametno izkoristijo za pridobivanje dodatnih znanj. Problematična pa je dolgotrajna brezposelnost mladih, ki je koncentrirana v določenih skupinah mladih (slabše izobraženi, pripadniki etičnih manjšin, ipd.) za katere, po mnenju strokovnjakov, obstaja velika nevarnost trajne socialne izključenosti.

V nadaljevanju diplomske naloge bomo poskušali predstaviti osnovne karakteristike regije, ki jo pokriva Območna služba Koper, za katere menimo, da bodo bralcu nudile predstavbo o okolju v katerem se pojavljajo v nadaljevanju obravnavani pojavi, nakar sledi empirična analiza položaja mladih na trgu delovne sile na področju Območne službe Koper ter v Sloveniji v zadnjem desetletju. Stopnja brezposelnosti mladih je bila v Sloveniji in tako tudi v regiji Območne službe Koper vedno visoka, vendar pa se je zadnjem desetletju, pod vplivom sprememb, ki jih je povzročila tranzicijska kriza na začetku devetdesetih let, ta problem še zaostрил.

5.2. POLOŽAJ MLADIH NA TRGU DELOVNE SILE V REGIJI, KI JO POKRIVA OBMOČNA SLUŽBA KOPER IN V SLOVENIJI

5.2.1. Splošne značilnosti regije Območne službe Koper

Čeprav je Slovenija majhna država ima regionalizem velik pomen. Zgodovinske in geografske razlike med slovenskimi regijami so tolikšne, da je treba regije obravnavati kot enote s specifičnimi interesi. Razlike v njihovi razvitosti so se v prehodnem obdobju še povečale (Nacionalni observatorij Slovenije, 1998: 5).

Regija Območne službe Koper (v nadaljevanju OS Koper) zajema dve glede na razvitost povsem različni regiji, in sicer obalno - kraško regijo (ki spada med gospodarsko razvite regije, katere položaj se še izboljšuje) ter del notranjsko – kraške regije (ki je uvrščena med relativno manj razvite regije, vendar njeno gospodarsko strukturo ocenjujejo kot perspektivno). Zaradi svoje geografske lege ima to področje za našo državo pomembno vlogo, saj povezuje Sredozemlje s centralno in vzhodno Evropo. Na zahodu meji na tržaški zaliv in Italijo, na jugu pa na Hrvaško. Pokriva eno desetino površine Republike Slovenije. Na tem območju živi okrog 138.665 prebivalcev (na dan 31.12.1999) oziroma 7,0% vsega prebivalstva Republike Slovenije. Gostota poselitve v OS Koper je povprečna, najbolj poseljen je obalni del, kraško zaledje pa sodi med najredkeje poseljene dele v Sloveniji. Staranje prebivalstva je sicer značilnost celotne Slovenije, vendar ima OS Koper še posebno neugodno starostno strukturo prebivalstva, še slabše, so razmere v kraškem zaledju, kjer število prebivalstva konstantno upada že vrsto let. Tu je prebivalstvo že ostarelo in dejansko že prihaja do značilnega procesa praznjenja v regiji. Teritorialno je razdeljena na šest uradov za delo, ki so enaki območjem upravnih enot: Izola, Koper, Piran, Sežana (obalno – kraška regija) ter Ilirska Bistrica in Postojna (notranjsko – kraška regija). Znotraj posameznih upravnih enot se nahajajo občine: Izola, Koper, Piran, Sežana, Komen, Divača, Hrpelje – Kozina, Ilirska Bistrica, Pivka in Postojna.

Tabela 3: Število prebivalcev in velikost upravnih enot v OS Koper

Upravna enota	Velikost (v km ²) 31.12.1999	Število naselij 31.12.1999	Število prebivalcev 31.12.1999			Delovno aktivni (povp. 2000)
			Vsi	Moški	Ženske	
Il. Bistrica	14.351	63	14.351	7.063	7.288	4.102
Izola	14.590	9	14.590	7.276	7.314	4.934
Koper	48.251	105	48.251	23.779	24.472	20.061
Piran	17.440	11	17.440	8.412	9.028	6.435
Postojna	20.497	69	20.497	10.097	10.400	8.998
Sežana	23.536	166	23.536	11.716	11.820	8.651
OS KOPER	138.665	423	138.665	68.343	70.322	53.181
SLOVENIJA	1.990.094	5992	1.990.094	972.742	1.017.352	768.172

Vir: ZRSZ, Letno poročilo 2000, 2001
 ZRSZ – OS Koper, Letno poročilo 2000, 2001
 Statistični letopis RS 2000, 2001

Področje, ki ga pokriva OS Koper je bilo v preteklosti relativno dobro razvito. Nosilci razvoja so bila predvsem velika industrijska podjetja, ki so zaposlovala večino delovno aktivnega prebivalstva in del storitvenih dejavnosti. Znotraj industrije so v regiji prevladovale zlasti kovinsko predelovalna in strojna industrija, proizvodnja tekstilnih izdelkov ter proizvodnja in predelava lesa in lesnih izdelkov. Veliko prebivalcev je bilo zaposlenih tudi na področju prometa in zvez, trgovine, gostinstva in turizma. Ta področja tudi danes veliko zaposlujejo.

Gospodarstvo OS Koper so v času tranzicije poleg splošnih neugodnih gospodarskih razmer v državi, prizadeli zlasti izguba jugoslovanskega trga in vojna v Sloveniji. V obdobju 1989 – 1993 je šlo v stečaj veliko podjetij, zlasti v predelovalni dejavnosti (Tomos Koper, Mehanotehnika Izola, Ladjedelnice 2. Oktobra Izola, Lesonit Ilirska Bistrica, Tovarna organskih kislin Ilirska Bistrica, Podjetja Trelas v Sežani in več manjših podjetij), vojna v Sloveniji pa je prizadela predvsem dejavnost turizma in prometa. Po letu 1993 se je moč gospodarstva večala, ponoven razcvet so doživele predvsem storitvene dejavnosti.

V obdobju tranzicije se je razvil tudi privatni sektor malih podjetij, samostojnih podjetnikov in obrtnikov, predvsem na področju prometa in zvez, trgovine, gostinstva in turizma, pa tudi finančnih storitev in gradbeništva. Pojavljajo se podjetja, ki jih prej nismo poznali (oziroma so bila redka), npr. podjetja za poslovno in finančno svetovanje ter za finančne storitve, podjetja, ki se ukvarjajo z marketingom, ipd.

Vse omenjene spremembe so vplivale na trg delovne sile in s tem na značilnosti zaposlovanja v OS Koper podobno kot v ostalih regijah.

V strukturo aktivnega prebivalstva vključujemo zaposlene v podjetjih in drugih organizacijah, zaposlene pri zasebnikih, samozaposlene in registrirano brezposelne osebe. Po podatkih Statističnega urada RS Slovenije je bilo v OS Koper v letu 2000 v povprečju 59.099 aktivnega prebivalstva, od tega 53.181 delovno aktivnih (90%) in 5.918 registrirano brezposelnih (10%).

Tabela 4: *Aktivnost prebivalstva v OS Koper v primerjavi s Slovenijo v letu 2000*

	Slovenija		OS Koper		
	Število	Delež v %	Število	Delež v %	Delež (%) OS Koper v Sloveniji
Aktivno preb.	874.773	100,0	59.099	100,0	6,8
Delovno aktivno preb.	768.172	87,8	53.181	90,0	6,9
Brezposelni	106.601	12,2	5.918	10,0	5,6

Vir: ZRSZ, Letno poročilo 2000, 2001
ZRSZ – OS Koper, Letno poročilo 2000, 2001

Kot je razvidno iz tabele 4 je delež aktivnega prebivalstva v OS Koper v letu 2000 predstavljal 6,8% vsega aktivnega prebivalstva v Sloveniji, delež delovno aktivnih 6,9% in delež registrirano brezposelnih v celotni brezposelnosti v Sloveniji 5,6%.

Največji zaposlitveni segment so v OS Koper v letu 2000 predstavljale zaposlene osebe v podjetjih, družbah in organizacijah ter zaposlene osebe pri zasebnikih na katerega odpade 89,0% (47.352) delovno aktivnega prebivalstva in se giblje približno na ravni slovenskega povprečja, ki znaša 88,9%. Delež samozaposlenih (samostojni podjetniki posamezniki, osebe, ki opravljajo poklicno dejavnost in kmetje) v delovno aktivnem prebivalstvu je v letu 2000 znašal 11,0% in je prav tako približno enak kot v Sloveniji. Število samozaposlenih je v OS Koper do leta 1998 počasi naraščalo, medtem ko se od leta 1999 zmanjšuje, tako so v letu 2000 samozaposleni v povprečju zajemali 5.830 delovno aktivnega prebivalstva.

Razporeditev delovno aktivnega prebivalstva po posameznih področjih dejavnosti nam prikazuje tabela 5. V letu 2000 je bilo največ oseb zaposlenih na področju storitev in sicer

34.746, kar je 65,3% vseh zaposlenih; ta delež se je glede na predhodna leta še povečal. Največ zaposlenih je imela dejavnost trgovine, popravil motornih vozil in izdelkov široke uporabe, sledi ji dejavnost prometa, skladiščenja in zvez, dejavnosti javne uprave, obrambe in socialnega varstva ter dejavnosti gostinstva.

V nekmetijstvu je bilo v OS Koper leta 2000 zaposlenih 16.513 oseb, kar je predstavljalo 31,5% vseh zaposlenih. Največji delež delovno aktivnega prebivalstva je v predelovalnih dejavnostih, kjer je po deležu zaposlenih na prvem mestu proizvodnja kovin in kovinskih izdelkov sledita pa panogi na področju proizvodnje hrane, pijač in tobačnih izdelkov ter obdelava in predelava lesa.

Kmetijstvo zaenkrat v OS Koper ni pomembna panoga. V strukturi delovno aktivnega prebivalstva je leta 2000 predstavljalo le 3,48%.

Tabela 5: Delovno aktivno prebivalstvo po dejavnostih v OS Koper v letu 2000

	Področje dejavnosti	Povprečno število delovno aktivnih	Delež delovno aktivnih (%)
A	Kmetijstvo, lov, gozdarstvo	1.850	3,5
B	Ribištvo	90	0,2
	KMETIJSTVO	1.940	3,6
C	Rudarstvo	189	0,4
D	Predelovalne dejavnosti	11.403	21,4
DA	<i>Proizv. hrane, pijač, tobaknih izdelkov</i>	1.838	3,5
DB	<i>Proizv. tekstilij</i>	342	0,6
DC	<i>Proizv. usnja</i>	54	0,1
DD	<i>Obdelava in predelava lesa</i>	1.532	2,9
DE	<i>Proizv. vlaknin, papirja</i>	420	0,8
DF	<i>Proizv. koksa</i>	-	-
DG	<i>Proizv. kemikalij</i>	376	0,7
DH	<i>Proizv. izdelkov iz gume</i>	1.023	1,9
DI	<i>Proizv. dr. nekovinskih izdelkov</i>	291	0,5
DJ	<i>Proizv. kovin in kovinskih izdelkov</i>	2.012	3,8
DK	<i>Proizv. strojev in naprav</i>	826	1,6
DL	<i>Proizv. električne in optične opreme</i>	347	0,7
DM	<i>Proizv. vozil in plovil</i>	1.325	2,5
DN	<i>Proizv. pohištva</i>	1.017	1,9
E	Oskrba z elektriko, plinom in vodo	554	1,0
F	Gradbeništvo	4.367	8,2
	NEKMETIJSTVO	16.513	31,4
G	Trgov., poprav.mot. vozil in izd. široke porabe	7.293	13,7
H	Gostinstvo	3.797	7,1
I	Promet, skladiščenje in zveze	6.303	11,9
J	Finančno posredništvo	1.533	2,9
K	Poslov. z nepremič., najem, poslov. storitve	2.202	4,1
L	Dej.j.uprave in obrambe, socialno varstvo	4.293	8,1
M	Izobraževanje	3.598	6,8
N	Zdravstvo in socialno varstvo	3.207	6,0
O	Druge javne, skupne in osebne stor. dej.	2.449	4,6
P	Zasebna gospodinjstva z zaposlenim oseb.	71	0,1
	STORITVE	34.746	65,3
	SKUPAJ DELOVNO AKTIVNI	53.181	100,0

Vir: ZRSZ – OS Koper, Letno poročilo 2000, 2001

Povprečna stopnja registrirane brezposelnosti v OS Koper je v letu 2000 znašala 9,9% in je v primerjavi s slovenskim povprečjem nižja, saj znaša 12,2%. V letu 2000 sta najvišjo stopnjo brezposelnosti (kot vseskozi) imeli upravni enoti Ilirska Bistrica in Izola, najmanjšo pa upravna enota Sežana. Kljub temu, da se stopnja registrirane brezposelnosti v OS Koper znižuje, se večja delež brezposelnih kategorij, ki jih uvrščamo med marginalne. Med težje zaposeljive kategorije lahko uvrstimo zlasti neustrezno izobražene oziroma za delo nezadostno usposobljene brezposelne osebe in starejše, medtem ko mladi ostajajo problematični predvsem zaradi svoje številčnosti in izobrazbene strukture.

Ob koncu leta 2000 je bilo med brezposelnimi, prijavljenimi na Zavodu OS Koper 1.422 (23,8%) brezposelnih starejših od 50 let ter 1473 (24,7%) oseb v starostnem razredu nad 40 do 50 let. Na drugi strani je bilo na koncu leta 2000 med brezposelnimi 1.627 (27,3%) brezposelnih mladih do 26 let in 1.151 (19,3%) iskalcev prve zaposlitve.

Tabela 6 nam prikazuje delež mladih brezposelnih ter iskalcev prve zaposlitve po upravnih enotah, ki jih pokriva OS Koper. Ugotovimo, da je imela v letu 2000 največji delež, kot vsa leta doslej, upravna enota Postojna. Delež mladih v upravni enoti Postojna znaša v povprečju 32,4%, kar je za 6,4% več od regijskega povprečja.

Tabela 6: Število brezposelnih mladih do 26 let in iskalcev prve zaposlitve po upravnih enotah OS Koper v letu 2000

Upravna enota	Iskalci prve zaposlitve		Mladi do 26 let	
	Število	Delež od vseh brezposelnih	Število	Delež od vseh brezposelnih
Il. Bistrica	146	16,0	217	23,8
Izola	157	17,4	248	27,4
Koper	282	15,5	444	24,4
Piran	136	20,9	178	27,3
Postojna	213	23,8	290	32,4
Sežana	119	16,2	160	21,8
REGIJA	1.054	17,8	1538	26,0

Vir: ZRSZ – OS Koper, Letno poročilo 2000, 2001

Brezposelnost mladih lahko povzroči za družbo veliko izgubo, ker je med njimi velik del višje in visoko izobraženih kadrov, to pa pomeni izgubo kapitala. V nadaljevanju si pogledjmo, kaj je značilno za brezposelnost mladih v OS Koper in v Sloveniji.

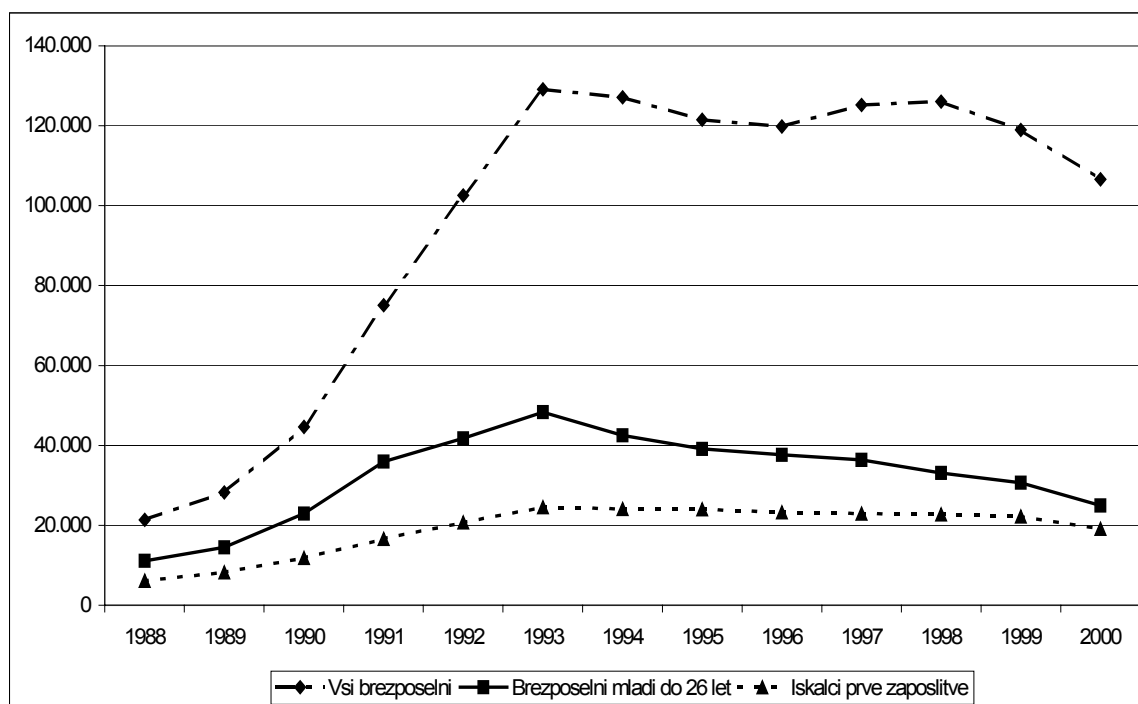
5.2.2. Gibanje brezposelnosti mladih

Brezposelnost je bila v Sloveniji kakor tudi v OS Koper do leta 1988 še na nizki ravni, saj je bila zaščita pred izgubo zaposlitve ena glavnih sestavin zakonodaje. Jugoslavija, katere del je bila tudi Slovenija, je že v začetku osemdesetih let doživljala gospodarsko krizo, brezposelnost pa je začela naraščati šele ob koncu desetletja, ko je prišlo do prvih poskusov sprememb gospodarskega sistema. Strukturne spremembe v gospodarstvu v začetku devetdesetih, ki so posledica poglobljanja gospodarske krize in prehoda v nov, tržni sistem, so povzročile stečaje številnih podjetij in velika odpuščanja presežnih delavcev. Dodatni udarec za slovenska podjetja, predvsem tista usmerjena na jugoslovanski trg, je bil razpad skupne države, česar posledice so bile pretrgane gospodarske vezi.

Če pogledamo sliki gibanja registrirano brezposelnih v obdobju od leta 1988 - 2000 v Sloveniji in OS Koper opazimo, da obstaja kar precej podrobnosti.

Povprečno število registrirano brezposelnih je leta 1988 v Sloveniji znašalo 21.342 oseb. Med leti 1988 in 1993 je brezposelnost skokovito naraščala, najbolj v letu 1991, predvsem zaradi stečajev velikih podjetij, medtem ko novih delovnih mest, kamor bi se zaposlovali odpuščeni delavci v tem obdobju zaradi vse slabše gospodarske situacije ni bilo. Do leta 1993 se je število iskalcev zaposlitve dvignilo na 129.087 oseb. Povečanje števila registrirano brezposelnih je po eni strani pogojeno z zapiranjem obstoječih neproduktivnih delovnih mest, po drugi strani pa z majhnimi možnostmi novega zaposlovanja. Po letu 1993 se s ponovnim gospodarskim zagonom število brezposelnih ni bistveno povečalo, ustalilo se na ravni preko 120 tisoč, v letu 1999 pa je začelo upadati. V povprečju se je število brezposelnih od 1988 do 1993 povečalo za 504,9%, v obdobju 1993-2000 pa zmanjšalo za 17,4%.

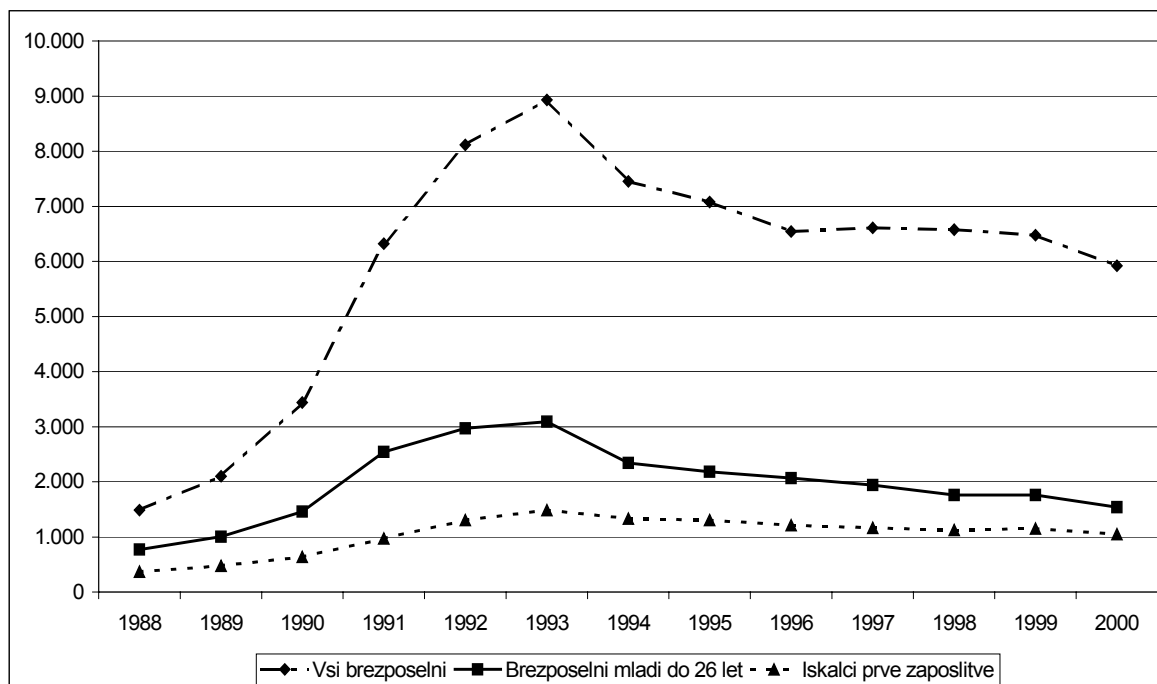
Slika 1: Gibanje števila vseh registrirano brezposelnih, brezposelnih mladih in iskalcev prve zaposlitve v Sloveniji od leta 1988 do 2000

Vir: Spruk, ZRSZ, 2001

Podobno lahko trdimo tudi za OS Koper. V letu 1988 je bilo v OS Koper v povprečju 1.487 registrirano brezposelnih oseb. Ker se je, kot že rečeno, v naslednjih letih problem brezposelnosti zaostil zaradi krize družbenega in gospodarskega sistema, se je do leta 1993 povprečno število registrirano brezposelnih dvignilo na 8.927 oseb. Prestrukturiranje gospodarstva v prid večjega števila manjših in srednjih podjetij po letu 1993 in s tem tudi povezane spremembe strukture povpraševanja po delovni sili, so v OS Koper povzročile predvsem spremembo strukture zaposlenih ob hkratnem zmanjševanju njihovega števila. Po letu 1993 se je brezposelnost v OS Koper zmanjševala v povprečju za 513 oseb letno, razen med leti 1996 in 1997, ko je narasla za 68 oseb. V povprečju se je število vseh registrirano brezposelnih od leta 1988 do leta 1993 povečalo za 399%, med leti 1993 in 2000 pa zmanjšalo za 33,7 odstotkov.

Slika 2: Gibanje števila vseh registrirano brezposelnih, brezposelnih mladih in iskalcev prve zaposlitve v OS Koper od leta 1988 do 2000

Vir: ZRSZ – OS Koper, interni podatki

Pri gibanju brezposelnosti opazamo značilna sezonska nihanja oziroma rahlo upadanje brezposelnosti med poletno sezono ter jesensko rast, zaradi prenehanja sezonskih zaposlitev in priliva mladih, ki po končanem šolanju prihajajo v vrste iskalcev prve zaposlitve.

Kljub temu, da je opazen trend zniževanja števila brezposelnih kakor tudi stopnje brezposelnih, pa je toliko bolj zaskrbljujoča sama struktura brezposelnih. Med brezposelnimi se povečujejo kategorije, katerim prehod v ponovno zaposlitev onemogočajo njihove sociodemografske lastnosti (starost, nizka izobrazba) in dolgotrajnost njihove brezposelnosti. Te kategorije brezposelnih se slabše prilagajajo spremembam v povpraševanju delodajalcev v OS Koper, saj se delovna mesta odpirajo predvsem v storitvenem sektorju, ki zahteva bolj izobraženo in fleksibilno delovno silo.

Pred devetdesetimi leti, v pretekli družbeno-ekonomski ureditvi, so mladi glede na ostale kategorije brezposelnih vedno predstavljali najvišji delež, kar je bila posledica takratnih specifičnih razmer (polna varnost oz. trajnost zaposlitve, zato je bilo na začetku v zaposlitev težje vstopiti). Konec osemdesetih so mladi brezposelni predstavljali več kot

polovico vseh registrirano brezposelnih. Prevladovale so zaposlitve za nedoločen čas, fluktuacija zaposlenih je bila majhna, delodajalci pa so dajali prednost že izoblikovanim delavcem z delovnimi izkušnjami. Mladi so tako imeli malo možnosti za zaposlitev. Po drugi strani pa je bila začetna brezposelnost mladih kratkotrajna. Ko so enkrat zaposlitev dobili, so jo obdržali dlje časa, tako da niso pogosto prehajali med različnimi zaposlitvenimi statusi (Trbanc, Verša, 2002: 354).

V letu 1988 je bilo med registrirano brezposelnimi v OS Koper 766 mladih, ki še niso dopolnili 26 let, kar je predstavljalo 51,5% vseh brezposelnih. V Sloveniji je bilo istega leta med vsemi registrirano brezposelnimi 52% mladih. S poglobljanjem gospodarske krize in večanjem števila brezposelnih se je tudi njihovo število hitro povečevalo in doseglo maksimalno vrednost v letu 1993, ko je bilo v OS Koper v povprečju 3.089 registrirano brezposelnih mladih. V obdobju od 1988 - 1993 se je število registrirano brezposelnih mladih v OS Koper povečalo za 2.323 oseb, torej za 303,3%; v Sloveniji pa za 336%. Za mlade je bilo malo zaposlitvenih možnosti, zato so po zaključku šolanja ali po izgubi zaposlitve, ki je običajno bila za določen čas, postali brezposelni. Po tem letu se je število mladih brezposelnih v obravnavani OS Koper zmanjševalo, v letu 2000 jih je bilo 1.539 oziroma 26% (v Sloveniji 23,4%). Od leta 1993 do 2000 je njihovo število v OS Koper upadlo za 50,2%, medtem ko se je v Sloveniji zmanjšalo za 48,3%. Padanje deleža je pogojeno predvsem z hitrejšo rastjo deleža drugih skupin brezposelnih. Delodajalci, ki so zaposlovali mlade do 26. leta starosti, med katerimi je večji del iskalcev prve zaposlitve, so bili deležni do leta 1997 posebnih finančnih spodbud.

Podobno se je spreminjalo tudi povprečno letno število iskalcev prve zaposlitve za katere lahko rečemo, da zajema predvsem mlade. Po hitri rasti ob koncu osemdesetih in v začetku devetdesetih je njihovo število, v OS Koper, doseglo vrh leta 1993, s 1.482 osebami oziroma 16,6% (v primerjavi s slovenskim povprečjem je ta delež manjši za 2,4%), po tem letu pa se je to število začelo postopoma zniževati in v letu 2000 znašalo povprečno 1.053 oseb, kar je predstavljalo 17,8 odstotkov (v Sloveniji pa 17,9%) med vsemi registrirano brezposelnimi. Slednje je na eni strani posledica demografskih dejavnikov (padanje natalitete in staranje prebivalstva), na drugi strani pa posledica podaljševanja izobraževanja. Mladi se vse bolj množično odločajo za nadaljevanje začetnega izobraževanja, hkrati pa se tudi hitreje zaposlujejo kot starejši.

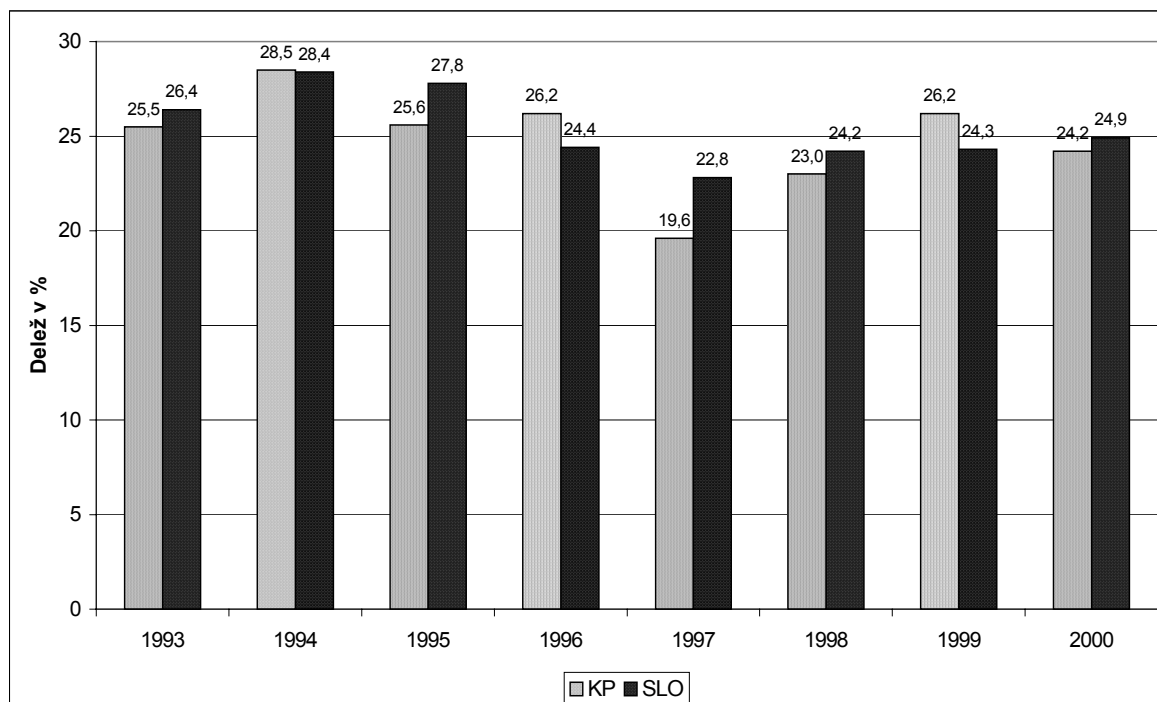
5.2.3. Priliv v registrirano brezposelnost in odliv v zaposlitev

Za spremljanje priliva v in odliva iz brezposelnosti so na voljo samo podatki o novoprijavljenih iskalcih prve zaposlitve in vključenih v prve zaposlitve.

Priliv mladih iz šol je najpomembnejši izmed prilivov v kategorijo iskalcev prve zaposlitve. Prav iskalci prve zaposlitve so ena izmed najbolj težavnih kategorij, saj nimajo niti delovnih izkušenj niti izkušenj z iskanjem zaposlitve, poleg tega pa je naš izobraževalni sistem neustrezen in pogosto ne sledi spremembam v strukturi povpraševanja po delovni sili, ki jih narekujejo spremembe v gospodarstvu (Geržina, 1996:129). Prehod mladih na trg delovne sile je zato zelo težaven, najpogosteje gre za prehod v brezposelnost, saj so mladi neustrezno usposobljeni oziroma kvalificirani za poklice, ki danes niso več aktualni.

Dotok mladih na trg delovne sile je velik in konstanten, zato ga trg dela težko takoj vsrka. Največji dotok mladih in iskalcev prve zaposlitve je v jesenskih mesecih, ko se na Zavodu prijavijo mladi, ki so zaključili šolanje in tudi mladi, katerim ni uspelo vpisa ali na srednjo in visoko strokovno šolo ali pa na univerzo. Veliko mladih se odloča tudi za študij ob delu, ker se ne uspejo vpisati po redni poti, zato se prijavijo na Zavodu in si študij plačujejo. Nekateri pa računajo tudi na možnost sofinanciranja stroškov študija, ki jo nudi zavodov program aktivne politike zaposlovanja (Program 5000).

Slika 3: *Struktura priliva iskalcev prve zaposlitve v registrirano brezposelnost v OS Koper in v Sloveniji od leta 1993 do 2000*

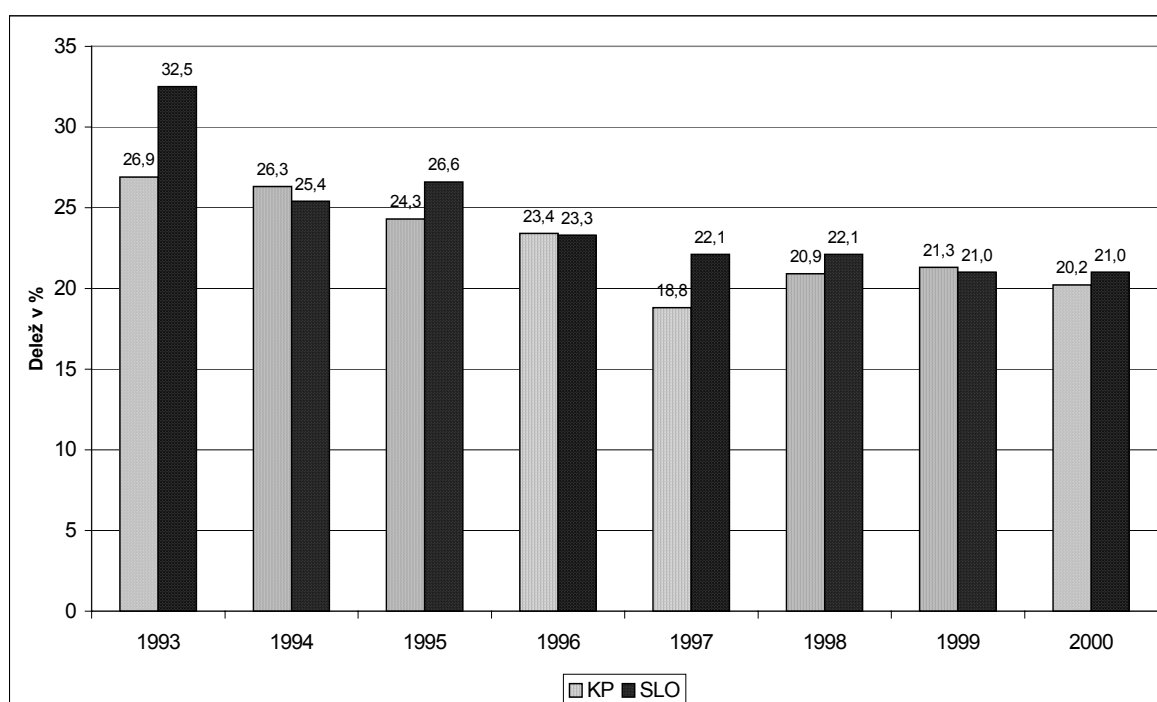
Vir: ZRSZ – OS Koper, interni podatki
Spruk, ZRSZ, 2001

Do začetka devetdesetih so v prilivu registrirano brezposelnih prevladovali iskalci prve zaposlitve, predvsem mladi, ki so po končanem šolanju iskali prvo zaposlitev. V začetku devetdesetih se je močno povečal priliv trajno presežnih delavcev zaradi stečaja. Ko pa se je leta 1993 začel zmanjševati dotok le teh, se je povečeval priliv tistih, ki jim je iztekla zaposlitev za določen čas.

Številčno največji priliv iskalcev prve zaposlitve je Zavod zabeležil v letu 1993, ko se je v OS Koper prijavilo 1.615 oseb, kar je predstavljalo 25,5% vsega priliva med registrirano brezposelne, podobno kot v Sloveniji, kjer je ta delež znašal 26,4% (slika 3). V naslednjih letih se je število novoprijavljenih iskalcev prve zaposlitve začelo zmanjševati, le v zadnjih dveh letih je v OS Koper zabeležen spet nekolikošen porast števila te kategorije, medtem ko se njihov delež med vsemi registrirano brezposelnimi zmanjšuje. Tako kot je značilno za Slovenijo, je tudi v OS Koper opaziti, da je začel delež novoprijavljenih iskalcev prve zaposlitve po nekajletnih nihanjih upadati. Leta 2000 je priliv iskalcev prve zaposlitve med registrirane brezposelne v OS Koper znašal 1.373 oseb, ki so predstavljale 24,2 odstotka vsega priliva, v Sloveniji pa je ta delež znašal 24,9%.

Uspešno končano izobraževanje danes še ne zagotavlja ustreznega delovnega mesta. Mladi so za razliko od starejših delavcev bolj zavzeti za dodatna usposabljanja in prekvalifikacije, vendar nimajo izkušenj in ustreznih sposobnosti, da bi svojo konkurenčnost na trgu delovne sile lahko povečali. Zaradi prostega odpuščanja že zaposlenih in velikih pritiskov na ponovno zaposlovanje so iskalci prve zaposlitve nemočni, saj v družbi še nimajo ustreznega statusa, vplivnosti in družbene moči.

Slika 4: *Struktura odliva iz registrirane brezposelnosti v zaposlitev v OS Koper in v Sloveniji od leta 1993 do 2000*

Vir: ZRSZ – OS Koper, interni podatki
Spruk, ZRSZ, 2001

Podobno kot pri novoprijavljenih brezposelnih so v odlivu brezposelnih v zaposlitev, v začetku devetdesetih, prevladovali vključeni v prvo zaposlitev. Njihov delež se je postopoma zniževal, kar je posledica vedno večjega priliva brezposelnih, ki ne iščejo prve zaposlitve.

Tako v OS Koper kot v Sloveniji je največji odliv brezposelnih, ki so šli v prvo zaposlitev je razviden v letih 1993, ko se je v OS Koper zaposlilo 1217 oziroma 26,9% (v Sloveniji 32,5%) oseb in leta 1994, ko se je v zaposlitev vključilo 1432 oziroma 26,3% (v Sloveniji 25,4%) brezposelnih iskalcev prve zaposlitve (slika 4).

Delavci Območne službe Koper poročajo, da je razlog za visoke odlive od leta 1992 do 1995 program sofinanciranja pripravništva; to je bil ukrep aktivne politike zaposlovanja, s katerim so spodbujali zaposlitve, ki so mladim, strokovno usposobljenim iskalcem prve zaposlitve dale prve in njihovi izobrazbi ustrezne izkušnje. Čas pripravništva je delodajalcu omogočal presojo delavčeve ustreznosti, mlademu delavcu pa vpogled v celotni delovni proces. Največ, 823 iskalcev prve zaposlitve, se je s sofinanciranjem pripravništva s strani zavoda za zaposlovanja zaposlilo v letu 1992 (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 1992, 1993: 28). V naslednjih letih se je število sofinanciranih pripravništev zmanjševalo vse do leta 1997, ko je bil ukinjen, predvsem zato, ker ni izpolnil vseh pričakovanj. Dogajalo se je, da so delodajalci zaposlovali izključno pripravnike, ki so izpolnjevali pogoje za sofinanciranje. Poleg tega so ugotavljali, da se je velik delež sofinanciranih pripravnikov po končanem pripravništvu vrnil na Zavod ter da program pripravništva velikokrat ni potekal kvalitetno. Kljub temu, pa je program pripomogel k večjemu zaposlovanju mladih v obdobju največjega porasta brezposelnosti.

Po letu 1997 se delodajalci pri zaposlovanju mladih brezposelnih poslužujejo programa sklenitve delovnega razmerja z usposabljanjem. Program predstavlja pomoč tako delodajalcem pri zaposlovanju novih sodelavcev kot tudi pomoč osebam s pomanjkljivimi ali neustreznimi veščinami in spretnostmi za opravljanje konkretnega dela.

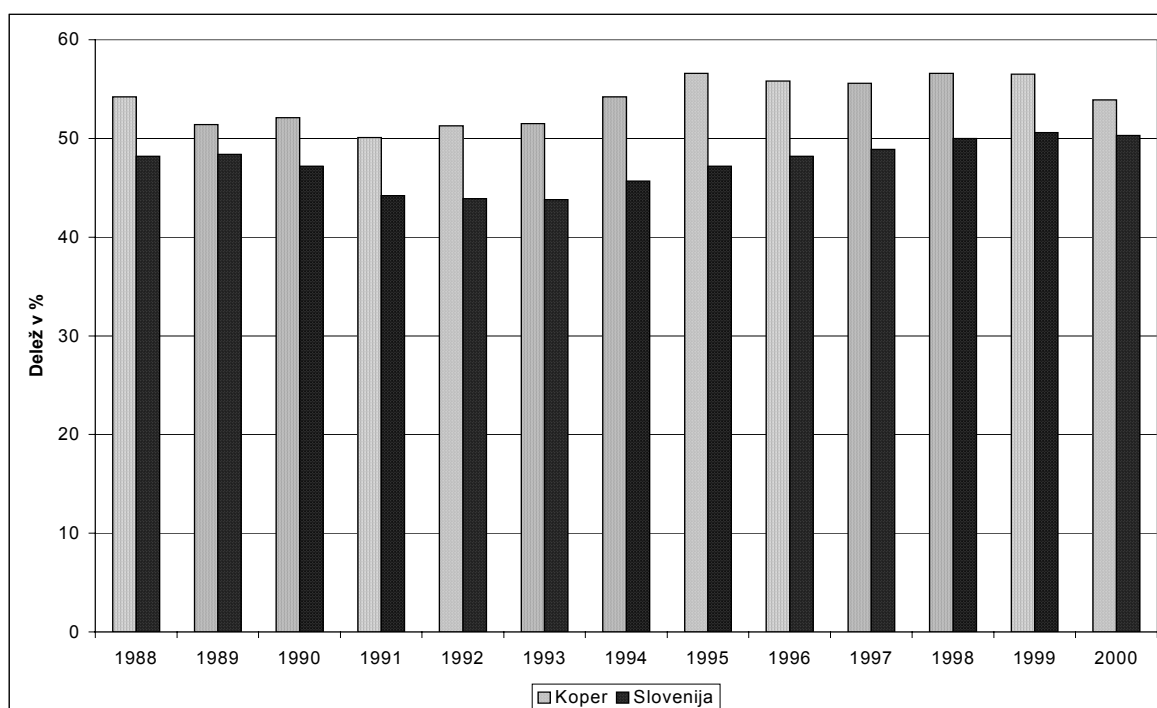
5.2.4. Spolna struktura

Glede spolne strukture registrirano brezposelnih v OS Koper lahko trdimo, da je delež žensk vseskozi večji od deleža moških, medtem ko je za Slovenijo značilno obratno, torej vseskozi nekoliko večji delež moških med registrirano brezposelnimi. Glavne značilnosti spolne strukture v OS Koper so predvsem v tem, da se ženske zaposlujejo v manjšem obsegu kot moški, pogosto zasedajo delovna mesta za določen čas, poleg tega pa se v zadnjih letih pojavljajo med trajno presežnimi delavci, ki se prijavljajo na Zavodu.

Ko primerjamo delež brezposelnih žensk v opazovanem obdobju od leta 1988 do 2000 opazimo (slika 5), da je njihov delež v OS Koper konstantno višji od deleža žensk med vsemi registrirano brezposelnimi v Sloveniji. Medtem ko je za njihov delež v OS Koper značilno, da neprestano niha (ves čas se giblje nad petdeset odstotki), za Slovenijo velja, da

se je delež brezposelnih žensk med vsemi registriranimi brezposelnimi zmanjševal do leta 1993. To je najverjetneje posledica krize v strojnih in kovinsko predelovalnih dejavnostih, v katerih prevladuje moška delovna sila. Po tem letu se je zgodil preobrat, ko je delež žensk začel rahlo naraščati, predvsem zaradi krize v tekstilni in obutveni industriji, kjer prevladuje pretežno ženska delovna sila. Konec leta 2000 je delež žensk med vsemi registrirano brezposelnimi v OS Koper znašal 53,9%, kar je za 3,6 odstotne točke več kot v Sloveniji ob koncu istega leta.

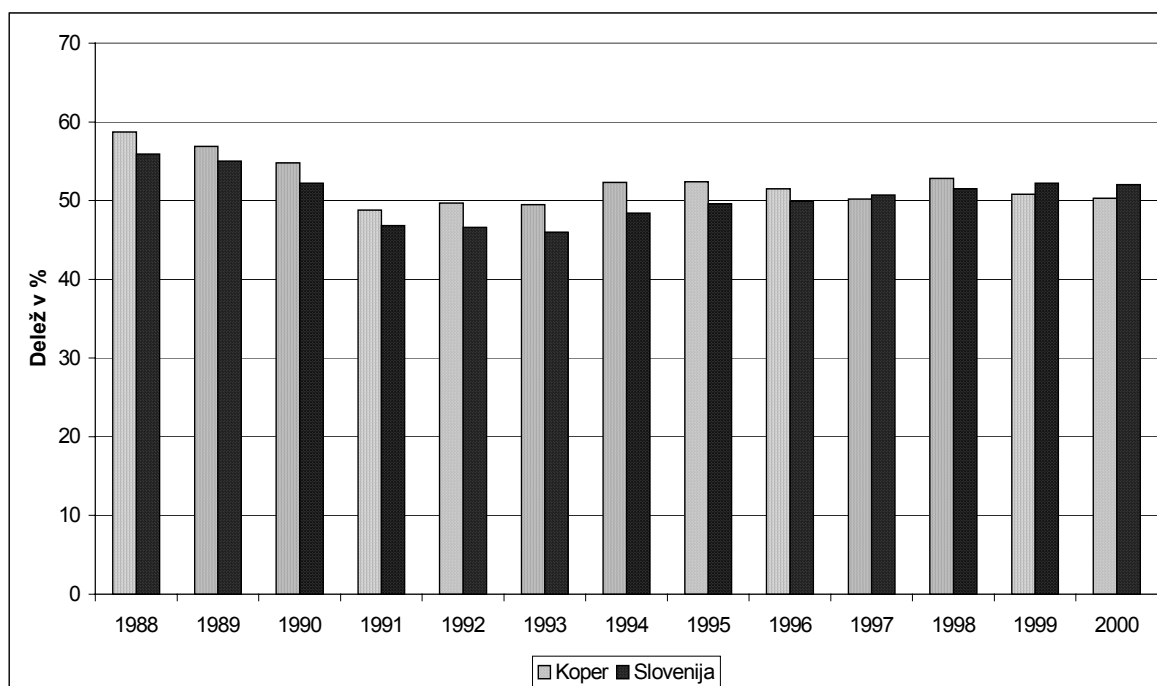
Slika 5: Delež žensk med registrirano brezposelnimi v OS Koper in v Sloveniji od leta 1988 do 2000

Vir: ZRSZ - OS Koper, interni podatki
Spruk, ZRSZ, 2001

Spol je za položaj mladih na trgu delovne sile še pomembnejši kot pri ostalih starostnih kategorijah. Iz slike 6 lahko vidimo, da so mlade brezposelne ženske tako v OS Koper kot tudi v Sloveniji v slabšem položaju od moških, razen v obdobju 1991 – 1993 v OS Koper ter v obdobju 1991 – 1995 v Sloveniji. Iz podatkov za OS Koper opazimo, da se je ta razlika v zadnjih letih začela nekoliko izenačevati, tako da je bilo leta 2000 50,3% žensk med mladimi registrirano brezposelnimi, v Sloveniji pa je od leta 1993 delež te kategorije ves čas v porastu in v letu 2000 znašal 52%. Prav tako lahko rečemo, da so deleži brezposelnih žensk, starih do 26 let v OS Koper višji od njihovega deleža v Sloveniji, s tem da je v zadnjih letih viden preobrat v prid mladih, brezposelnih žensk v OS Koper.

Slika 6: Delež žensk med registrirano brezposelnimi mladimi, starimi do 26 let v OS Koper in v Sloveniji od leta 1988 do 2000

Vir: ZRSZ – OS Koper, interni podatki
Spruk, ZRSZ, 2001

Iz podatkov lahko tudi razberemo, da je delež žensk med mladimi brezposelnimi v OS Koper do leta 1990 večji od deleža žensk med vsemi brezposelnimi, od tega leta dalje pa je ta delež nižji. Za Slovenijo pa je v vseh obravnavanih letih značilen višji delež žensk med mladimi brezposelnimi kot delež žensk med vsemi brezposelnimi, čeprav se je ta razlika začela v zadnjih letih zmanjševati. Dejavniki, ki vplivajo na večji delež brezposelnih žensk med mladimi, so naslednji:

- 1) Ženske v tej starosti ponavadi ustvarjajo družino, zato delodajalci med enako usposobljenimi kandidati za delovno mesto raje izberejo moškega.
- 2) Ženske se lahko upokojijo prej kot moški, kar vpliva na majhen delež žensk med brezposelnimi v višjih starostnih razredih.
- 3) Na mlade ženske brezposelnost vpliva drugače kot na moške vrstnike. Če ženske dalj časa ne dobijo dela ostanejo v domačem okolju ali si ustvarijo družino in zapustijo trg dela (Nacionalni observatorij Slovenije, 2000: 30).

Kljub temu, da se spolna struktura v zadnjih letih izenačuje nam analiza izobrazbene strukture brezposelnih mladih glede na spol poda nekoliko drugačno sliko. Značilno je, da

je med mladimi brezposelnimi z nižjimi stopnjami izobrazbe delež moških večji, ravno obratno je pri osebah z dokončano višjo izobrazbo (V.,VI. in VII.), saj ženske predstavljajo več kot dve tretjini. V zadnjih letih je opazen rahel upad, vendar ženske še vedno prevladujejo (Letno poročilo ZRSZ 1999, 2000). Za to obstaja več možnih razlag. Ženske so običajno na nižjih stopnjah izobrazbe uspešnejše od moških. Pri višjih stopnjah izobraževanja je potrebno upoštevati, da je delež žensk večji že pri vpisu v višje oziroma visokošolske programe ter da veliko žensk študira na humanističnih in družboslovnih smereh ter manj na tehničnih, kjer je težje najti zaposlitev. Ne smemo pozabiti tudi na diskriminacijsko obnašanje delodajalcev do žensk, saj se bojijo, da bo nova diplomantka le malo časa zaposlena in bo kmalu odšla na porodniški dopust (Geržina, 1996:137).

Zanimive so nedavne ugotovitve Evropskega statističnega urada EUROSTAT objavljene v članku z naslovom *'V Evropi dela vedno več žensk, tudi mater'* (Finance, 30.05.2000). Rezultati raziskav v državah Evropske unije kažejo, da zaposlenost žensk narašča ne glede na to ali imajo otroke. V šestih od 12 držav je delež parov z otroki, kjer delata oba enak ali celo večji od deleža pri parih brez otrok. Na zaposlenost obeh staršev oziroma ženske vpliva njena izobrazba (višja kot je, večja je verjetnost, da bo zaposlena) ne glede na to ali ima otroke.

5.2.5. Izobrazbena struktura

V začetnem obdobju kriza zaposlovanja najbolj prizadene manj izobražene, a bolj kot se le-ta stopnjuje manjše so možnosti za zaposlovanje. V času poglobljanja gospodarske krize se je povečalo število registrirano brezposelnih oseb z vsemi stopnjami izobrazbe. Največje povečanje brezposelnosti je pri osebah s končano IV. stopnjo izobrazbe (triletno srednjo šolo), kar je posledica zmanjšanja zaposlovanja v predelovalnih dejavnostih (tekstilna, kovinska, usnjarska) in rudarstvu ter njihovih manjših možnostih za zaposlovanje nasploh.

Tabela 7: Izobrazbena struktura registrirano brezposelnih mladih do 26 let OS Koper in v Sloveniji v obdobju od leta 1988-2000 (v deležih)

Leto	Skupaj		I. + II.		III. + IV.		V.		VI.		VII. +	
	OS Koper	Slovenija	OS KP	SLO	OS KP	SLO	OS KP	SLO	OS KP	SLO	OS KP	SLO
1988	938	13.484	49,1	54,7	15,8	17,8	29,4	24,0	4,5	2,8	1,2	0,7
1989	1.263	17.569	48,7	53,1	20,3	20,1	26,7	23,2	3,6	2,8	0,6	0,8
1990	1.930	28.154	42,4	45,7	26,4	25,7	27,5	25,4	3,2	2,4	0,5	0,8
1991	2.870	41.549	41,7	42,5	29,0	30,2	26,1	25,0	2,8	1,8	0,3	0,6
1992	3.175	47.189	40,3	41,5	29,7	30,4	26,7	26,0	2,7	1,6	0,7	0,5
1993	3.084	49.089	39,4	41,7	29,9	29,8	28,0	26,5	2,2	1,5	0,5	0,4
1994	2.252	40.816	42,4	41,0	25,0	27,8	30,9	29,1	1,3	1,5	0,4	0,6
1995	2.424	42.299	44,2	41,3	24,0	27,1	29,1	29,1	2,2	1,9	0,5	0,6
1996	2.170	39.021	44,5	42,2	27,5	30,1	25,7	25,5	1,8	1,6	0,6	0,6
1997	2.017	36.407	44,5	41,6	25,2	30,1	27,5	26,2	1,7	1,3	1,1	0,7
1998	1.869	33.735	44,8	42,5	24,4	29,1	27,8	26,5	1,5	1,1	1,4	0,8
1999	1.790	28.352	44,4	41,0	25,0	28,7	28,3	28,4	0,8	0,9	1,5	1,0
2000	1.627	25.481	42,6	39,1	26,9	28,6	27,7	30,2	0,6	0,7	2,2	1,4

Vir: ZRSZ – OS Koper, interni podatki
Spruk, ZRSZ, 2001

Tabela 7, ki prikazuje izobrazbeno strukturo registrirano brezposelnih mladih, nam daje vedeti, da se je izobrazbena struktura brezposelnih mladih v obravnavanem obdobju spremenila. Po letu 1988 je tako za OS Koper kot tudi za Slovenijo značilen močan porast deleža brezposelnih z III.+IV. stopnjo izobrazbe ter zmanjšanje deleža s I.+II. stopnjo izobrazbe. Zmanjšala sta se tudi deleža brezposelnih mladih s VI. stopnjo izobrazbe. V OS Koper se je zmanjšal tudi delež brezposelnih mladih s V. stopnjo izobrazbe, medtem ko se je v Sloveniji povečal. Delež brezposelnih mladih s VII.+ stopnjo izobrazbe se je v obeh obravnavanih primerih povečal.

Te spremembe lahko razložimo z naslednjimi razlogi. Izobrazbena struktura mladih brezposelnih vpliva na njihove zaposlitvene možnosti. Osebe z nižjimi stopnjami izobrazbe čakajo dalj časa na zaposlitev v primerjavi z bolj izobraženimi vrstniki. Pomen, ki ga ima dobra izobrazba pri iskanju želene zaposlitve je povzročil, da vedno več mladih nadaljuje šolanje na višjih in visokih šolah oziroma fakultetah. Vedno večji delež mladih, ki po osnovni šoli nadaljuje šolanje, vpliva na izobrazbeno strukturo iskalcev prve zaposlitve, njihov priliv v brezposelnost pa vpliva na strukturo brezposelnih mladih.

Izobrazbena struktura brezposelnih mladih je bila ob koncu leta 2000 dokaj neugodna, saj je v OS Koper odstotkovno največ mladih brezposelnih, kar 42,6% (v Sloveniji 39,1%), brez temeljne poklicne izobrazbe oziroma z neustreznimi poklicnimi znanji. Med mladimi

je bilo veliko oseb, ki so se prijavile na Zavodu, ker so želele biti vključene v Program 5000, zlasti v programe za pridobitev poklicne in srednje izobrazbe.

Kot vidimo še veliko mladih vstopa na trg delovne sile brez izobrazbe, z nizko ali neustrezno izobrazbo. Prav ti mladi so na trgu delovne sile v najslabšem položaju. Glede na vse pogostejše povpraševanje po bolj izobraženi delovni sili, imajo slabše izobraženi mladi možnosti za pridobitev trajne zaposlitve.

Med brezposelnimi osebami prijavljenimi v OS Koper prevladujejo osebe brez izobrazbe ali z nižjimi izobrazbenimi stopnjami, saj se osebe, ki prihajajo iz šol in so bolj izobražene bodisi ne prijavijo na zavodu za zaposlovanje, ker takoj najdejo zaposlitev ali pa zaposlitev najdejo hitreje. Izobrazbena struktura zaposlenih se v podjetjih v regiji Koper izboljšuje iz leta v leto (Načrt zaposlovanja za leto 2001 v regiji Koper, ZRSZ, OS Koper), kar je gotovo posledica prestrukturiranja regijskega gospodarstva, pa tudi vedno večjega priliva izobraženih mladih, ki prihajajo iz šol. Regija ima v ekonomskem kakor tudi v kadrovskem pogledu perspektivo. Ekonomska prednost regije se med drugim kaže tudi v različnih možnostih za dopolnilne dejavnosti, ena takih je prav gotovo delo na črno v Italiji. Ker je regijsko gospodarstvo naravnano predvsem storitveno (delež zaposlenih v storitvenih dejavnostih se v regiji zadnja leta veskozi povečuje), delodajalci povprašujejo po bolj izobraženi delovni sili, med brezposelnimi prijavljenimi na Zavodu pa ostajajo predvsem mladi brez izobrazbe z različnimi ovirami in starejši manj prilagodljivi na trgu delovne sile.

5.2.6. Trajanje brezposelnosti

Osnovni problem iskalcev prve zaposlitve po končanem šolanju je, da so skoraj brez delovnih izkušenj, zato težko kandidirajo na polovici razpisov za prosta delovna mesta pri katerih delodajalci zastavljajo delovne izkušnje kot eden osnovnih pogojev za zaposlitev. Mladi so tudi brez izkušenj pri iskanju zaposlitve, zato potrebujejo kar nekaj časa preden jo najdejo. Pri brezposelnosti ni najbolj zaskrbljujoča visoka stopnja brezposelnih mladih, ampak njeno trajanje, posebno če je dolgotrajno.

Dolgotrajna brezposelnost je brezposelnost, ki je daljša od enega leta. Je eden osrednjih in najtežjih problemov na trgu delovne sile. Negativno vpliva tako na posameznika kot na njegovo širše okolje in celotno družbo. Daljše trajanje brezposelnosti lahko vodi k izgubi motivacije in sposobnosti za iskanje zaposlitve, k zmanjšanju delovnih zmožnosti, k upadu konkurenčnosti brezposelne osebe, tako brezposelni postajajo tudi manj zanimivi za delodajalce.

Tabela 9: *Iskalci prve zaposlitve po čakalni dobi v OS Koper in v Sloveniji leta 1993 in 2000*

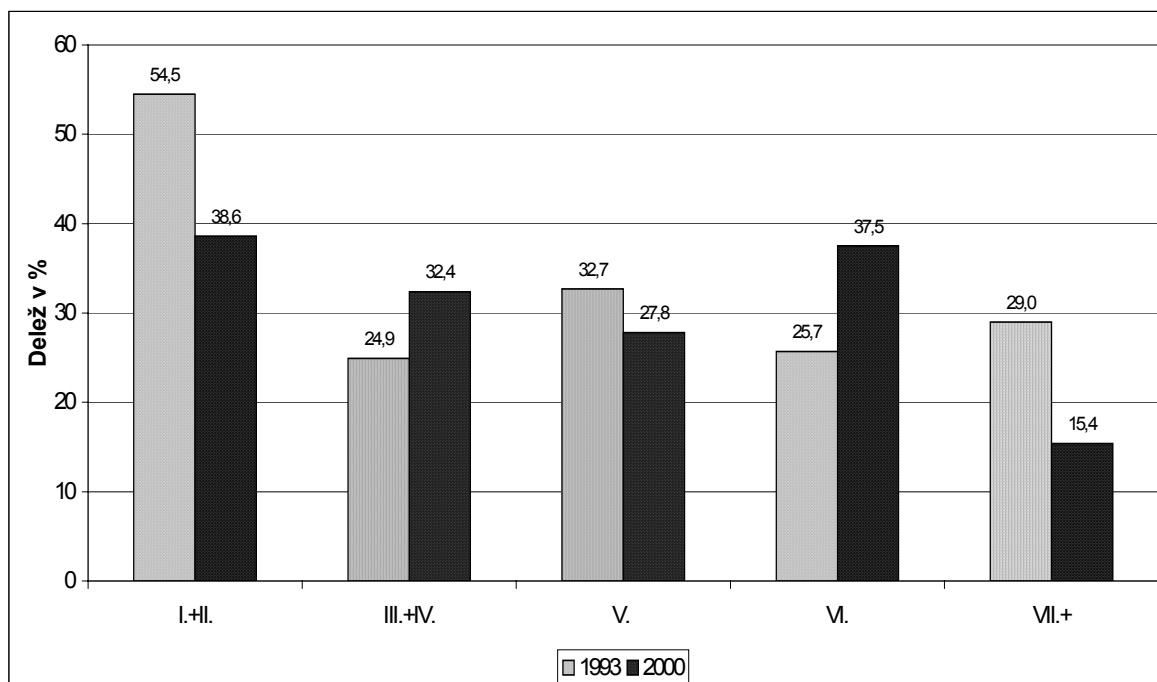
Trajanje brezposelnosti	Iskalci prve zaposlitve v OS Koper				Iskalci prve zaposlitve v Sloveniji			
	1993		2000		1993		2000	
do 3 mesece	318	19,8%	427	37,1%	4.358	16,9%	5.500	27,6%
nad 3-6 mesecev	460	28,6%	242	21,0%	6.125	23,7%	3.451	17,3%
nad 6-12 mesecev	177	11,0%	109	9,5%	3.403	13,2%	1.947	9,8%
nad 1-2 leti	347	21,6%	184	16,0%	5.484	21,3%	3.276	16,5%
nad 2 leti	307	19,0%	189	16,4%	6.410	24,9%	5.744	28,8%
Skupaj	1.609	100,0%	1.151	100,0%	25.780	100,0%	19.918	100,0%

Vir: ZRSZ – OS Koper, interni podatki
Spruk, ZRSZ, 2001

Kot je razvidno iz tabele 9, se je število iskalcev prve zaposlitve v OS Koper glede na konec leta 1993 zmanjšalo za 28,5%, kar je tudi za 5,8 odstotkov več kot v Sloveniji. Sam delež dolgotrajno brezposelnih iskalcev prve zaposlitve se v Sloveniji v tem obdobju ni bistveno spremenil, konec leta 2000 je bil v primerjavi s koncem leta 1993 nižji za 0,9 odstotne točke, medtem ko je v OS Koper upadel, konec leta 2000 je bil v primerjavi s koncem leta 1993 nižji za 8,2%. Kljub temu, znaša delež iskalcev prve zaposlitve, ki iščejo delo več kot eno leto v OS Koper še vedno 32,4%, v Sloveniji pa 45,3%, kar je vsekakor zaskrbljujoče.

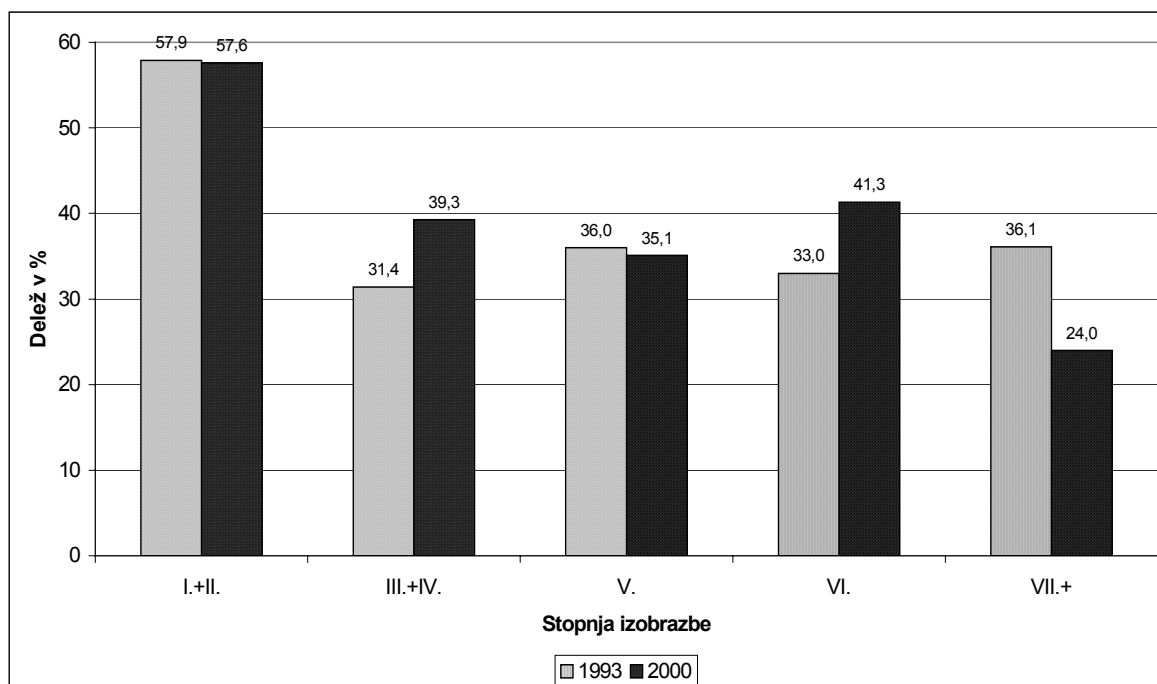
Na (dolgotrajno) brezposelnost mladih kot že rečeno vpliva tudi (neustrezna) stopnja in smer izobrazbe, ki jo dosežejo pred prihodom na trg delovne sile. Pomembnost izobrazbe lahko razberemo iz podatkov o čakalni dobi iskalcev prve zaposlitve.

Slika 7: Delež dolgotrajno brezposelnih iskalcev prve zaposlitve po stopnjah izobrazbe v OS Koper leta 1993 in 2000

Vir: ZRSZ – OS Koper, interni podatki

Slika 8: Delež dolgotrajno brezposelnih iskalcev prve zaposlitve po stopnjah izobrazbe v Sloveniji leta 1993 in 2000

Vir: Spruk, ZRSZ, 2001

Sliki 7 in 8 nam kažeta, da se je glede na konec leta 1993 do konca leta 2000 v OS Koper, kakor tudi v Sloveniji zmanjšal delež dolgotrajno brezposelnih iskalcev prve zaposlitve z vsemi stopnjami izobrazbe, razen s III.+IV. ter VI. stopnjo. Dokaj presenetljivo, se je najbolj povečal delež dolgotrajno brezposelnih s VI. stopnjo, to pa zato, ker je brezposelnih oseb s to stopnjo izobrazbe med iskalci prve zaposlitve majhno in zato vsak nekoliko večji odliv in priliv močno vpliva na njihov delež. V obdobju od leta 1993 do leta 2000 se je njihov delež v OS Koper povečal iz 25,7% na 37,5% (za 11,8 odstotne točke), v Sloveniji pa iz 33,0% na 41,3%, torej manj za 3,8 odstotne točke. Precejšen porast deleža dolgotrajno brezposelnih so zabeležili tudi iskalci prve zaposlitve s III.+IV. stopnjo izobrazbe. Na tej izobrazbeni stopnji prihaja do neskladja med aktualno ponudbo in povpraševanjem, kar vpliva na vedno večji delež dolgotrajno brezposelnih. Največji delež iskalcev prve zaposlitve, ki so brezposelni dlje od enega leta, je v obeh obravnavanih letih ravno tistih, ki so najnižje izobraženi. Zavod v okviru aktivne politike zaposlovanja namenja pozornost tej problematiki. Programi izobraževanja mladim omogočajo pridobitev znanj, s katerimi bodo uspešnejše nastopili na trgu.

Povprečni čas brezposelnosti iskalcev prve zaposlitve je v OS Koper v letu 2000 znašal 1 leto in 9 dni, tako se je v primerjavi s povprečjem leta 1993 skrajšal za približno 1 mesec, medtem ko se je v Sloveniji, kljub zmanjšanju deleža dolgotrajno brezposelnih iskalcev prve zaposlitve v obravnavanem obdobju podaljšal za 7 mesecev (iz 1 leta in 3 mesecev v letu 1993, na 1 leto in 10 mesecev v letu 2000). Na podaljševanje povprečnega časa brezposelnosti je vplivalo poslabšanje strukture dolgotrajno brezposelnih iskalcev prve zaposlitve. Prav tako je v letu 2000 daljša povprečna čakalna doba značilna za Slovenijo, in sicer za 10 mesecev. Pri iskanju prve zaposlitve so ženske v slabšem položaju glede na moške. V letu 2000 so ženske v OS Koper v povprečju iskale prvo zaposlitev 1 leto in 1 mesec (v Sloveniji 2 leti in 1 mesec), kar je za 2 meseca (v Sloveniji 6 mesecev) več od moških iskalcev prve zaposlitve.

Stopnja izobrazbe se kaže kot eden odločilnih faktorjev trajanja brezposelnosti. Praviloma velja, da čim nižjo stopnjo izobrazbe ima iskalec prve zaposlitve, tem daljša je čakalna doba. Najhitreje najdejo prvo zaposlitev brezposelni s VII.+ stopnjo izobrazbe, čas njihove povprečne brezposelnosti je leta 2000 v OS Koper znašal dobrih 7 mesecev, vendar še vedno manj od slovenskega povprečja, ki je 10 mesecev. Najtežje pa se zaposlijo iskalci prve zaposlitve s I.+II. stopnjo izobrazbe, povprečni čas brezposelnosti istega leta zanje

znaša 1 leto in 8 mesecev v OS Koper, v Sloveniji pa še približno 1 leto in 2 meseca več. Ženske z nižjo stopnjo izobrazbe čakajo na prvo zaposlitev dlje časa kot slabše izobraženi moški.

6. UKREPI NAMENJENI UREJANJU POLOŽAJA MLADIH NA TRGU DELOVNE SILE

Vsaka država ima za reševanje svojih ključnih problemov številne mehanizme, s katerimi posega v probleme, ki jih skuša odpraviti ali vsaj omiliti. Predpogoj uspešnega reševanja je jasno oblikovana strategija razvoja države oziroma njenih področij, saj brez nje ne moremo niti definirati niti kvantificirati problemov.

Odgovornost za odpravljanje pomanjkljivosti na trgu dela je v sodobnih družbah prevzela politika zaposlovanja. Gre za vrsto programov in ukrepov, s katerimi skušajo zmanjšati obseg brezposelnosti, doseči večjo usklajenost med ponudbo in povpraševanjem ter tako preprečiti neskladja oziroma neravnovesje na trgu delovne sile. Politika zaposlovanja in njeni ukrepi naj bi bili odgovor na posledice ekonomskih, demografskih, kulturnih in socialnih razmer, ki vplivajo na spreminjanje razmer na trgu delovne sile. Cilji politike zaposlovanja so predvsem (Akcijski program zaposlovanja v Sloveniji za leto 2000 in 2001, 2000):

- dvigniti posameznikovo zaposljivost ter tako izboljšati konkurenčni položaj na trgu delovne sile;
- dosežati socialno integracijo;
- izboljšati možnost zaposlovanja marginalnih skupin in tako prispevati k socialni enakosti;
- stabilizirati zaposlovanje v času recesije;

Politika zaposlovanja temelji tako na aktivnih kot tudi na pasivnih ukrepih zaposlovanja. V nadaljevanju se bomo osredotočili na ukrepe in programe aktivne politike zaposlovanja (v nadaljevanju APZ), ker je ta bistvenega pomena, saj brezposelne vzpodbuja k aktivnemu iskanju zaposlitve.

6.1. ZNAČILNOSTI AKTIVNE POLITIKE ZAPOSLOVANJA

Aktivno politiko zaposlovanja bi lahko v najbolj strnjeni obliki označili kot vrsto programov in ukrepov, s katerimi skuša država preko različnih institucij posegati na trg delovne sile ter tako zmanjšati brezposelnost, zagotoviti boljšo kvaliteto delovne sile in povpraševanja po delovni sili ter zagotoviti učinkovitejše delovanje gospodarskih subjektov oziroma gospodarstva v celoti (Hribar Milič, 1992: 69). Najpomembnejša značilnost APZ je selektivnost, kar pomeni neposredno usmerjenost na različne segmente trga delovne sile, na posameznike, različne socialne skupine, organizacije in regije (Svetlik, 1985:111).

V Sloveniji v preteklosti nismo imeli večjih izkušenj z ukrepi APZ. To je bila posledica razmer na trgu delovne sile, saj smo imeli relativno majhen obseg brezposelnosti in pa same narave družbenih odnosov, ko so prevladovali principi dogovorne planske ekonomije in ko pravega trga delovne sile sploh ni bilo. Šele zaostrovanje razmer v letu 1987 je opozorilo na to, da bi za učinkovito poslovanje gospodarstva v tržnih pogojih potrebovali tudi učinkovito reguliran trg delovne sile z ukrepi APZ. S spremembo zakonodaje, ki je bila sprejeta v letu 1991, se je v Sloveniji začelo intenzivneje izvajati določene ukrepe za preprečevanje naraščanja brezposelnosti, ki ji lahko ocenjujemo kot začetke APZ (Hribar Milič, 1992: 78 – 79). Ti ukrepi so bili (Smerdu, 1992: 101 – 102):

- a) izplačilo denarnega nadomestila v enkratnem znesku kot kapitalizacija tistim upravičencem, ki se odločajo za odpiranje novih delovnih mest;
- b) subvencioniranje preusposabljanja presežnih delavcev;
- c) priprava delavcev na zaposlitev (program vključuje strokovno usposabljanje v obsegu in oblikah, ki so potrebni za predvideno zaposlitev in materialno pomoč pri usposabljanju);
- d) posebna pomoč marginalnim skupinam brezposelnih pri zaposlovanju;
- e) sofinanciranje pripravništva;
- f) subvencioniranje novih delovnih mest (natečaj za tisoč novih delovnih mest);
- g) javna dela (prvi programi so se izpeljali v letu 1991);
- h) svetovanje za samozaposlitev;

Prvi programi APZ, zaradi pomanjkanja izkušenj niso bili docela dodelani. Kljub temu lahko rečemo, da so ravno ti programi APZ v veliki meri ublažili krizo zaposlovanja in socialni krizo iz začetka devetdesetih let (Svetlik, Batič, 2002:186).

Do danes so nekatere ukrepe APZ ukinili, nekatere so dopolnili oziroma preoblikovali, nekatere programe APZ pa so razvili na novo.

Ob koncu devetdesetih let so bile na področju programov zaposlovanja uvedene številne novosti, ki so vplivale na izvajanje programov aktivne politike zaposlovanja. Vlada Republike Slovenije je v letu 1999 sprejela dva dokumenta, in sicer Strateške cilje razvoja trga dela do leta 2006, politiko zaposlovanja in programe za njeno uresničevanje ter Nacionalni akcijski program zaposlovanja v Sloveniji za leto 2000 in 2001 po vzoru politike zaposlovanja v Evropski uniji. V teh dokumentih so povzete t.i. Luksemburške smernice za zaposlovanje, ki so razdeljene v štiri stebre. Prvi steber vključuje smernice, katerih cilj je izboljšanje zaposljivosti, drugi steber se nanaša na pospeševanje podjetništva, tretji na povečevanje prilagodljivosti podjetij in zaposlenih ter zadnji, četrti na okrepitev ukrepov za izenačevanje možnosti zaposlovanja žensk in moških. Akcijski program zaposlovanja predstavlja splet programov in ukrepov različnih institucij, ki jih želi med seboj čimbolj povezati. Natančno opredeljuje vlogo posameznih državnih institucij, socialnih partnerjev in lokalnih skupnosti pri uresničevanju politike zaposlovanja. Program načrtuje intenzivno nadaljevanje procesov in krepitev programov, ki so bili načrtani v preteklem obdobju. Gre za sklop ciljno usmerjenih ukrepov in programov za poseganje na trg delovne sile (Akcijski program zaposlovanja v Sloveniji za leto 2000 in 2001, 2000: 5 – 10).

Slovenija je tako oblikovala celosten pristop k problemu zmanjševanja brezposelnosti in spodbujanja zaposlovanja. Mladi so v času šolanja kot zaposleni ali brezposelni ena od osrednjih ciljnih skupin vseh štirih stebrov oziroma temeljnih ciljev akcijskega programa zaposlovanja (Trbanc, Verša, 2002:363). Znotraj teh posameznih stebrov je mladim namenjena posebna pozornost z naslednjimi cilji (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 37, Trbanc, Verša, 2002: 363 – 364):

- 1) *Povečanje zaposljivosti prebivalstva* tako, da se vsakemu mlademu brezposelnemu omogoči nov začetek in preprečuje dolgotrajno brezposelnost. Znotraj tega cilja sta za povečanje zaposljivosti mladih zanimiva zlasti dva podcilja, in sicer:

- a) Zagotavljanje možnosti vsakemu mlademu brezposelnemu, da se udeleži izobraževanja, usposabljanja, preusposabljanja, delovne prakse in drugih zaposlitvenih ukrepov. To pomeni, naj bi se razvijali programi predpoklicnega izobraževanja, vzpostavili medpodjetniški izobraževalni centri, razvijale mreže učnih delavnic za samostojne oblike usposabljanja, spodbujalo neformalno širjenje znanja, razvil sistem ugodnih posojil za izobraževanje.
 - b) Zmanjšanje osipa iz poklicnih šol in olajšanje prehoda med šolanjem in zaposlitvijo, kar se da doseči z izboljšanjem kakovosti šolskega sistema, z zagotavljanjem možnosti za naknadno izobraževanje ter z usposabljanjem, ki je prilagojeno gospodarskim in tehnološkim spremembam. Za dosego tega cilja je potrebno prenoviti večino izobraževalnih programov, tako da bodo usklajeni z potrebami gospodarstva, spodbuditi razvoj dualnega izobraževanja, spodbuditi povezovanje med šolami in podjetji ter okrepiti sistem poklicnega informiranja in svetovanja.
- 2) *Pospeševanja podjetništva*, kjer gre za poudarek pospeševanja samozaposlovanja prebivalstva in razvoja lastnih malih podjetij ter razvoja novih zaposlitvenih priložnosti v okviru lokalnih zaposlitvenih iniciativ. Tudi pri tem so mladi poleg žensk in prebivalstva na podeželju ena od glavnih ciljnih skupin. Ta cilj je mogoče doseči z vzpostavljanjem podjetniških inkubatorjev za mlade v šolah, z razvojem podjetniške naravnosti mladih kot redne obšolske dejavnosti, z zagotavljanjem krajših oblik podjetniškega usposabljanja mladih ter s podobnimi ukrepi.
 - 3) *Povečanje prilagodljivosti podjetij in zaposlenih*. Gre za prilagoditev zakonodaje tako, da bo omogočala uvajanje fleksibilnih oblik dela (delo na domu, delo s krajšim delovnim časom, delo na daljavo), ki naj bi prispevale k povečanju konkurenčnosti podjetij in večji fleksibilnosti trga delovne sile ob hkratnem zagotavljanju socialne varnosti zaposlenih. V tem cilju mladi niso posebej izpostavljeni kot ciljna skupina, vsekakor pa bodo ti predvideni ukrepi vplivali na zaposlitvene možnosti mladih. Že sedaj se mladi pogosto zaposlujejo v fleksibilnejših oblikah. Če bodo te oblike dela prožnejše in bo hkrati zagotovljena socialna varnost, kot je predvideno v akcijskem programu, se bodo izboljšale in povečale tudi zaposlitvene možnosti mladih.
 - 4) *Izenačevanje možnosti zaposlovanja*. Pri tem cilju gre predvsem za izenačevanje možnosti med moškimi in ženskami v izobraževanju in zaposlovanju, kar naj bi izboljšalo slabšajoče se zaposlitvene možnosti mlajših žensk. Posebna pozornost pa je namenjena pospeševanju vključevanja invalidov na trg delovne sile.

6.2. UKREPI IN PROGRAMI AKTIVNE POLITIKE ZAPOSLOVANJA, NAMENJENI MLADIM

Mladi se na trgu delovne sile srečujejo s številnimi težavami, ki jih poskušajo omiliti različni ukrepi in programi APZ. V Sloveniji je APZ skozi obdobje tranzicijske krize in po njem namenjala zaposlovanju oziroma izboljšanju položaja mladih na trgu delovne sile precej pozornosti. Program ukrepov APZ za leto 2000 je opredelil mlade kot prioritarno skupino, kateri so bili namenjeni številni ukrepi aktivne politike zaposlovanja. Mladi do 26 let so bili zlasti poudarjeni kot posebna ciljna skupina znotraj različnih skupin med brezposelnimi, in sicer kot del skupine brezposelnih, ki so brez poklicne oziroma strokovne izobrazbe, kot del skupine težje zaposljivih ter kot posebna skupina tistih, ki predčasno zapustijo šolanje ne da bi ga dokončali (Trbanc, Verša, 2002: 358).

Države, ki se veliko ukvarjajo s problematiko brezposelnosti mladih, so strategije za pospeševanja zaposlovanja mladih usmerile v izboljšanje delovnih izkušenj, dokvalifikacije izobrazbe, treninge veščin, svetovanje za izboljšanje odnosa do dela. Različne raziskave so pokazale, da mladi z visoko izobrazbo v Sloveniji razmeroma hitro najdejo zaposlitev, vendar je tudi pri njih prisotna potreba po motiviranju in svetovanju. Medtem ko so mladi, ki so izstopili iz šolanja na nižjih stopnjah in nimajo dokončane poklicne izobrazbe, v veliki meri tista skupina, kateri so ukrepi najbolj namenjeni in tudi najbolj potrebujejo pomoč. Pomembno je, da se ukrepa pri tistih mlajših pred katerimi je še dovolj možnosti, še nimajo lastnih gospodinjstev in še imajo motivacijo. Skušati jih je treba ponovno vpeti v različne oblike izobraževanja ali svetovanja, da ne pride do pasivnosti, ki onemogoča nadaljnje vključevanje na trg delovne sile. Programom izobraževanja, usposabljanja in prekvalifikacij Zavod namenja tudi največ pozornosti, saj predstavlja enega najbolj učinkovitih ukrepov APZ tako glede števila vključenih brezposelnih oseb kot tudi pospeševanja njihovega zaposlovanja. Menim, da je izobrazba v današnjem svetu postala bistvenega pomena, zato bo družba morala nameniti izobraževanju vedno več sredstev. Le z znanjem bodo posamezniki lahko kos izzivom, ki jih prinaša prihodnost.

V okviru APZ se izvajajo različni ukrepi, programi in različne dejavnosti, nekatere dejavnosti in programi se izvajajo v sodelovanju z različnimi institucijami. V nadaljevanju

bom predstavila ukrepe in programe APZ, v katere so se mladi v OS Koper pogosto vključevali.

S področja usposabljanja in izobraževanja so se mladi vključevali zlasti v naslednje programe:

1) *Programi pomoči pri načrtovanju poklicne poti in iskanju zaposlitve.* Pri prvem stiku s trgom delovne sile mladi nimajo izkušenj z iskanjem zaposlitve, zato ne znajo ponuditi svojih znanj in sposobnosti in tudi ne znajo poiskati delodajalce pri katerih bi lahko dobili zaposlitev. Prav ti programi so namenjeni pridobivanju tovrstnih znanj. V ta sklop programov se uvrščajo naslednji programi:

- programi informiranja in motiviranja, kjer mladi dobijo informacije o možnostih reševanja statusa brezposelnosti;
- delavnice za iskanje zaposlitve, ki brezposelnim ponujajo orientacijo na trgu delovne sile, s tem pa tudi temeljne informacije o učinkovitih načinih iskanja zaposlitve;
- delavnice za odkrivanje poklicnega cilja, namenjene brezposelnim brez poklicne oziroma strokovne izobrazbe, kot tudi tistim, ki slednjo že imajo in si želijo pridobiti drug poklic oziroma se prekvalificirati;

V okviru tega programa so se v letu 2000 v OS Koper izvajali naslednji programi: Odrasli se učimo drugače, Šola za podjetništvo za mlade, Informacije o programih Zavoda, Poti do dela in zaposlitve. Med vsemi udeleženci so prevladovali mladi do 26 let s 67% (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 42 – 43).

2) *Programi osebne rasti.* Ta program je namenjen brezposelnim osebam, ki potrebujejo pomoč pri ponovni integraciji v socialno in delovno okolje. Cilj programov je razvoj delovnih navad udeležencev, izboljšanje samopodobe, vzpostavitev pozitivnejšega odnosa do dela in družbe ter pomoč pri vključitvi v delo in usposabljanje oziroma reševanju problemov, ki so razlog težje zaposljivosti. V letu 2000 so se v OS Koper izvajale naslednje vrste programov: Kovnica znanja in zaposlovanja, Usposabljanje za življenjsko uspešnost, Brezposelnost je lahko izziv, Uspešna pot do zaposlitve, Projektno učenje za mlade, Podporno zaposlovanje. Med mladimi so te programe obiskovali zlasti brezposelni brez poklica in delovnih izkušenj in med vsemi udeleženci predstavljali 36% (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 44).

- 3) *Klubi za iskanje zaposlitve.* Gre za daljšo obliko usposabljanja brezposelnih oseb za uspešno iskanje zaposlitve, ki se izvaja od leta 1995. Program traja tri mesece. V prvem delu se člani usposabljujejo za iskanje zaposlitve, v drugem delu pa intenzivno iščejo zaposlitev. V letu 2000 je bilo v OS Koper največ vključenih oseb med 18 in 25 letom.
- 4) *Programi izpolnjevanja in usposabljanja* omogočajo brezposelnim osebam, da pridobijo dodatna znanja, veščine in spretnosti za opravljanje določenih del in nalog. Brezposelni se lahko udeležijo tečajev s področja računalništva, tujih jezikov, administracije, prodaje, knjigovodstva, turizma in drugih področij. V letu 2000 se je v OS Koper med vsemi udeleženci takšnih tečajev udeležilo 23% mladih (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 46).
- 5) *Delovni preizkus.* Program sofinanciranja delovnega preizkusa, ki ga je Zavod začel izvajati v letu 2000, lahko poteka pri delodajalcu ali v instituciji za poklicno usposabljanje. Namenjen je preizkusu znanj, veščin, spretnosti in interesa brezposelnih za opravljanje določenih del oziroma poklica. Program predstavlja priložnost za delodajalca, da pred sklenitvijo delovnega razmerja, v času enega meseca, preveri sposobnosti bodočega sodelavca. V letu 2000 so mladi v OS Koper med vsemi udeleženci programa predstavljali 62% (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 48).
- 6) *Programi usposabljanja na delovnem mestu.* Ta program predstavlja pomoč delodajalcem pri zaposlovanju novih sodelavcev in pomoč brezposelnim s pomanjkljivimi in neustreznimi znanji, veščinami in delovnimi izkušnjami za opravljanje določenega dela na konkretnem delovnem mestu. Program se praviloma izvaja v okviru delovnega razmerja, v primeru vključitve težje zaposljivih, pa lahko program poteka brez sklenitve delovnega razmerja. V obeh primerih se brezposelna oseba po določenem programu usposabljanja pri delodajalcu uvaja v delo in tako pridobiva znanje in veščine. Program po letu 1996 deloma nadomešča pripravništvo, zato je predvsem pomemben za mlade, ki prvič iščejo zaposlitev, saj jim problem pomanjkanja delovnih izkušenj otežuje zaposlovanje. V letu 2000 je bilo v OS Koper med udeleženci usposabljanja vključenih 66% mladih, starih do 26 let (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 50).

7) *Programi pridobitve strokovne izobrazbe.* Nizka izobrazba je eden poglavitnih vzrokov težje zaposljivosti mladih. Program 5000, ki ga Zavod izvaja od leta 1998, je namenjen izobraževanju brezposelnih oseb, preko katerega se te vključijo v javno veljavne programe za pridobitev formalne izobrazbe na vseh stopnjah izobrazbe. Ta program je še posebej pomemben za tiste mlade, ki so opustili izobraževanje, saj jim omogoča, da ga nadaljujejo in si s pridobitvijo višje stopnje izobrazbe izboljšajo zaposlitvene možnosti. Program je namenjen predvsem mladim, zato ne preseneča, da so osebe stare do 26 let leta 2000 v OS Koper med vsemi vključenimi predstavljale kar 72% (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 53).

Mladi so se udeleževali tudi naslednjih programov:

8) *Program javnih del.* Javna dela, ki se v Sloveniji izvajajo od leta 1991, so lokalni ali državni zaposlitveni programi, ki so namenjeni vzpodbujanju razvoja delovnih mest, ohranitvi ali razvoju delovnih sposobnosti brezposelnih oseb in povečanju socialne vključenosti brezposelnih. Organizirajo se zaradi izvajanja socialno-varstvenih, izobraževalnih, kulturnih, naravovarstvenih, komunalnih, kmetijskih in drugih programov. Javna dela se ne smejo organizirati kot dejavnosti za pridobivanje dobička ali kadar bi z dejavnostjo na trgu povzročili nelojalno konkurenco. S pomočjo programa javnih del se ob finančni pomoči države brezposelna oseba zaposli za določen čas. V letu 2000 je bilo v OS Koper največ oseb vključenih v kmetijski program Vinakoper – trgateg ter v program kreatorja NEC – »Lokalna agenda 21«. Mladi, še posebej brez strokovne izobrazbe, so ciljna skupina tega ukrepa, v katerega so se v letu 2000 udeležili s 19% deležem med vsemi udeleženi (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 58).

9) *Povračila prispevkov delodajalcem.* Država poskuša z različnimi finančnim spodbudami vzpodbuditi zaposlovanje nekaterih skupin brezposelnih med katerimi so tudi iskalci prve zaposlitve, ki so brezposelni več kot šest mesecev. Z oktobrom leta 1998 je bil spremenjen zakon o zaposlovanju in zavarovanju za primer brezposelnosti in s tem tudi izvajanje programa. Program se je posebej usmeril na mala podjetja kot prednostno ciljno skupino. Na splošno so se prispevki zvišali, obdobje, v katerem se delodajalcu vrnejo prispevki pa se je podaljšalo. Ta ukrep je v letu 2000 v OS Koper imel relativno velik vpliv na pospeševanje zaposlovanja mladih, saj so mladi med

vsemi, ki so se s pomočjo tega ukrepa zaposlili predstavljali 40,5% (Letno poročilo ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 59).

10) Spodbujanje samozaposlovanja. Osnovni namen ukrepa je pospeševanje podjetništva in odpiranje novih delovnih mest. Program vzpodbuja in usposablja brezposelne osebe, ki razmišljajo o lastni dejavnosti, s tem da jim nudi dostop do informacij, omogoča pa tudi vpogled v lastne sposobnosti in ocenitev realnosti podjetniških idej z vidika tržnih možnosti in potrebnih vidikov financiranja. Samozaposlovanje je oblika zaposlitve v kateri je običajno zaposlenih malo mladih, saj zahteva delovne izkušnje, poznavanje gospodarskih trendov, poslovnih partnerjev ter določen kapital, kar mladi po končanem šolanju oziroma na začetku delovne kariere nimajo. Za samozaposlitev s pomočjo tega ukrepa APZ se v glavnem odločajo osebe stare med 30 in 40 let. V letu 2000 je bilo v OS Koper med vključenimi v različne oblike izobraževanja in svetovanja le 14% mladih do 25 let (Letno poročil ZRSZ, OS Koper 2000, 2001: 56).

Vsi ti ukrepi in programi APZ so se v devetdesetih letih oblikovali kot odziv na potrebe, ki so nastajale na trgu delovne sile v času hitrih sprememb in so pozitivno vplivali na zaposlitveni položaj mladih. Ker se izobraževalni sistem ne more tako hitro odzivati, izobrazba pa postaja vse bolj pomembna, takšni programi pogosto nadomestijo primanjkljaj. Brezposelnost mladih se v zadnjih leti postopoma zmanjšuje, izobrazbena raven mladih se viša in z njo tudi zaposlitvene možnosti. Ne glede na trenutne razmere na trgu delovne sile, so se in se bodo mladi vedno srečevali s težavami, ki so povezane s prvim vstopom na trg delovne sile, zato imajo ukrepi na področju zaposlovanja mladih še toliko večji pomen in bodo tudi v naprej potrebni.

SKLEP

Brezposelnost je v Sloveniji relativno nov pojav, saj ga do leta 1988 skoraj nismo poznali. K majhni brezposelnosti po drugi svetovni vojni je na eni strani prispeval ekstenzivni razvoj in veliko povpraševanje po delovni sili, na drugi strani pa ustrezna tržna regulacija, ki ni dopuščala propadanja podjetij. Dogovorna ekonomija je tako omogočala nemoteno delovanje tudi tistim gospodarskim subjektom, ki niso poslovali rentabilno in hkrati zagotavljala polno varnost zaposlitve. Brezposelnost je bila na nizki ravni, saj vse do leta 1988 relativna stopnja brezposelnosti v povprečju ni presegla 2%. Na spremembo razmer v delovanju trga delovne sile je močno vplivala gospodarska kriza, ki jo je Slovenija doživljala ob koncu osemdesetih ter prehod iz planskega v tržni sistem v začetku devetdesetih let. Strukturne spremembe v gospodarstvu so tako povzročile stečaje številnih podjetij in velika odpuščanja odvečne delovne sile. V takšnih razmerah je brezposelnost hitro naraščala in se samo v dveh letih več kot podvojila. Na slovenski trg delovne sile so v obdobju po osamosvojitvi vplivali tudi propad socialistične družbene ureditve, razpad Jugoslavije in ukinitvev dotedanega enotnega tržišča ter vojne razmere na precejšnjem delu bivše Jugoslavije. Vse to je vplivalo na zmanjšanje industrijske proizvodnje, naraščanje izgub v gospodarstvu, nelikvidnost in hitro naraščanje števila brezposelnosti, katerih posledice občutimo še danes. Z naraščanjem brezposelnosti narašča tudi problem ogroženih skupin na trgu delovne sile, med katerimi se poleg žensk, starejših ter oseb brez ustrezne oziroma zadostne izobrazbe pojavljajo tudi mladi.

Mladost je obdobje v katerem se odvijajo dramatične fizične in čustvene spremembe ter spremembe v izobrazbi in znanju. Otroci in adolescenti odraščajo, mnogi zapustijo domove, nadaljujejo šolanje na univerzah ali začenjajo kariero. Če združimo zahteve po teh osebnostnih lastnostih in zahteve, ki jih s seboj prinaša sodobna, nenehno spreminjajoča se družba, potem lahko zlahka ugotovimo, zakaj je mladost definirana kot težko življenjsko obdobje. Vsaka generacija mladih se v dobi odraščanja srečuje s specifičnimi težavami. Poslovanje se danes spreminja v izrazito globalno ekonomijo, zato morajo biti mladi povsod po svetu pripravljeni na nenehno poglobljanje znanja in širitev obzorja. Zaradi vedno večjih potreb po vedno višji izobrazbi se spreminja tudi čas

mladosti, saj se le-ta, zaradi daljšega študija podaljšuje, prehod v sfero dela pa se tako pomika v kasnejša leta mladosti (pozna dvajseta oziroma trideseta).

Mladi so na trgu delovne sile vse bolj notranje diferencirani, saj so v različnih položajih že pri vstopu na trg delovne sile in pri prvih zaposlitvah. Na trg delovne sile vstopa še vedno veliko slabo izobraženih mladih, ki so zaradi svojih nizkih izobrazbenih dosežkov ena izmed najbolj izpostavljenih skupina na trgu delovne, saj jim možnosti za zaposlitev poleg nezadostne in neustrezne izobrazbe manjšajo pomanjkanje delovnih izkušenj, osebnostne lastnosti, kakršne jim pripisujejo delodajalci, in sicer manjšo odgovornost, nestalnost, nestabilnost, večji absentizem ter socialno poreklo. Za te mlade v času, ko izobrazba postaja temeljna potreba posameznika ter ključ do vstopa v zaposlitev obstaja nevarnost, ne samo začasne, ampak tudi trajne brezposelnosti, zaradi česar se njihova konkurenčnost na trgu delovne sile še dodatno zmanjšuje.

Trende in dogajanja na trgu delovne sile mladih v zadnjem desetletju označujejo vse manj številčne generacije ter podaljševanje izobraževanja na eni strani, na drugi strani pa struktura zaposlitvenih priložnosti, ki so mladim na razpolago in kjer izrazito prevladujejo zaposlitve za določen čas. Poleg tega pa ima velik pomen tudi t.i. študentski trg delovne sile. Dobro izobražena, fleksibilna in relativno poceni študentska delovna sila tako predstavlja pomembno konkurenco mladim, ki po končanem izobraževanju iščejo zaposlitev.

Kljub naraščanju izobraževalnih aspiracij med mladimi in podaljševanju izobraževanja, z namenom, da bi si pridobili čim višjo in ustrezno izobrazbo, še vedno velik del mladih zaradi različnih razlogov zapusti šolo preden konča izobraževanje na srednješolski ravni oziroma si pridobi kakršnokoli kvalifikacijo. Osip na srednji stopnji izobraževanja, posebno v programih nižjih in srednjih poklicnih šolah, je še vedno visok in vprašanje je, ali ga lahko doslej izvedene reforme poklicnega in srednjega izobraževanja znižajo. Prav zaradi tega bi se morala aktivna politika zaposlovanja bolj intenzivno usmeriti predvsem na problematične skupine mladih, razvijati razne programe kombiniranega šolanja in dela ter tako preprečiti nastanek dolgotrajne brezposelnosti mladih, njihovo marginalizacijo in socialno izključenost.

Pri analiziranju položaja brezposelnih mladih na trgu delovne sile v regiji OS Koper in v Sloveniji, smo v skladu z uvodoma postavljeno hipotezo: *Položaj brezposelnih mladih se v drugi polovici devetdesetih let v regiji, ki jo pokriva Območna služba Koper, prav tako tudi v Sloveniji izboljšuje*, prišli do naslednjih ugotovitev:

- 1) Od leta 1988 do leta 2000 se je povprečno število registrirano brezposelnih mladih v regiji OS Koper povečalo za 100,9%, v Sloveniji pa za 125,6%. Največji porast so zabeležili v obdobju 1988 – 1993, in sicer za 303,3% v regiji OS Koper ter za 336% v Sloveniji. Zaradi poglobljanja krize družbenega in gospodarskega sistema, stečajev številnih podjetij je bilo za mlade malo zaposlitvenih možnosti, zato so po zaključku šolanja ali po izgubi zaposlitve, ki je bila običajno za določen čas, postali brezposelni. S ponovnim gospodarskim zagonom je po letu 1993 njihovo število začelo upadati, tako se je v obdobju od leta 1993 – 2000 v regiji OS Koper zmanjšalo za 50,2%, v Sloveniji pa za 48,3%. Zmanjševanje števila registrirano brezposelnih mladih v drugi polovici devetdesetih let je tudi posledica demografskih dejavnikov - nižjih stopenj rodnosti in podaljševanja izobraževanja. Podobno lahko trdimo tudi za iskalce prve zaposlitve, saj mednje prištevamo predvsem mlade. Po hitri rasti njihovega števila ob koncu osemdesetih ter začetku devetdesetih let je njihovo število doseglo vrh leta 1993, po tem letu pa je njihovo število začelo postopoma upadati. V obdobju 1993 – 2000 se je povprečno število iskalcev prve zaposlitve v regiji OS Koper povečalo za 28,9%, v Sloveniji pa za 22%.
- 2) Priliv mladih, ki iščejo zaposlitev, je podoben gibanju priliva vseh brezposelnih, kar velja tudi za njihov odliv v zaposlitev. Bistveno drugače pa se giblje priliv drugega dela mladih – iskalcev prve zaposlitve. Njihov priliv sledi šolskemu koledarju; največji je v juniju po koncu šolskega leta ter septembru in oktobru po koncu študijskega leta. Največji priliv iskalcev prve zaposlitve v registrirano brezposelnost so v regiji OS Koper zabeležili leta 1993, prav tako v Sloveniji. Največji odliv v zaposlitev pa je razviden leta 1993 in 1994, k čemur je pripomogel program sofinanciranja pripravništva, ki je bil z letom 1997 ukinjen.
- 3) Delež žensk med vsemi registrirano brezposelnimi mladimi je v regiji OS Koper v zadnjem desetletju nižji od deleža žensk med vsemi registrirano brezposelnimi, medtem ko za Slovenijo velja ravno obratno. Med mladimi brezposelnimi so tako v

regiji OS Koper kakor tudi v Sloveniji ženske večinoma v slabšem položaju kot moški, razen v obdobju 1991 – 1993 v regiji OS Koper ter 1991 – 1995 v Sloveniji, s tem da se je v regiji OS Koper ta razlika v zadnjih letih začela nekoliko izenačevati. Ob koncu leta 2000 je bilo v regiji OS Koper 50,3% žensk med vsemi brezposelnimi mladimi, medtem ko je v Sloveniji ta delež znašal 52%. Iz primerjave lahko tudi sklepamo, da je delež mladih brezposelnih žensk v regiji OS Koper višji od njihovega deleža v Sloveniji. Na večji delež brezposelnih žensk med mladimi vplivajo različni dejavniki kot so: večja diskriminacija žensk pri zaposlovanju v obdobju tranzicije, izogibanje zaposlitvi zaradi nosečnosti in možnih pogostih odsotnosti zaradi otrok, ženske se odločajo predvsem za študij na humanističnih in družboslovnih smereh, kjer je težje najti zaposlitev, manjši delež žensk med zaposlenimi in brezposelnimi v starostnem razredu nad 50 let, ipd.

- 4) Vedno večji delež mladih, ki po osnovni šoli nadaljuje šolanje, vpliva na izobrazbeno strukturo iskalcev prve zaposlitve, njihov priliv v brezposelnost pa posledično vpliva na strukturo brezposelnih mladih. V zadnjih letih se je močno povečal delež brezposelnih mladih s srednješolsko izobrazbo, v regiji OS Koper predvsem s III.+IV. stopnjo izobrazbe, v Sloveniji pa III+IV. in V. stopnjo izobrazbe, kar je v primerjavi z drugimi stopnjami izobrazbe posledica številčnejšega priliva te skupine mladih v brezposelnost in slabega odliva. Izobrazbena struktura brezposelnih mladih je bila ob koncu leta 2000 v regiji OS Koper kakor v Sloveniji neugodna, saj so največji delež, kar 42,6% v regiji OS Koper ter 39,1% v Sloveniji predstavljali ravno mladi brez temeljne poklicne izobrazbe. Med brezposelnimi mladimi prijavljenimi na Zavod prevladujejo osebe brez izobrazbe oziroma z nižjimi izobrazbenimi stopnjami, tudi zaradi dejstva, da se osebe, ki prihajajo iz šol in so bolj izobražene ne prijavijo na Zavodu za zaposlovanje, ker takoj najdejo zaposlitev ali zaposlitev najdejo hitreje. Glede na vse pogostejše povpraševanje po bolj izobraženi delovni sili, slabše izobraženi mladi dlje časa iščejo zaposlitev in jo tudi težje najdejo. Kljub temu, da je bila izobrazbena struktura registriranih brezposelnih mladih ob koncu leta 2000 še dokaj neugodna, se le ta izboljšuje iz leta v leto.
- 5) Delež dolgotrajno brezposelnih iskalcev prve zaposlitve se je v obravnavanem obdobju v regiji OS Koper nekoliko znižal, v Sloveniji pa se ni bistveno spremenil. Kljub znižanju deleža, je delež iskalcev prve zaposlitve, ki iščejo delo več kot eno leto, še

vedno visok in zaskrbljujoč, saj imajo med njimi najvišji delež ravno tisti brez izobrazbe oziroma z najnižjimi stopnjami izobrazbe. Najbolj se je tako v regiji OS Koper kot v Sloveniji povečal delež dolgotrajno brezposelnih iskalcev prve zaposlitve s VI. stopnjo izobrazbe, to pa zato, ker je brezposelnih oseb s to stopnjo izobrazbe med iskalci prve zaposlitve majhno in zato vsak nekoliko večji odliv in priliv močno vpliva na njihov delež. Precejšen porast deleža so zabeležili tudi dolgotrajno brezposelni iskalci prve zaposlitve s III.+IV. stopnjo izobrazbe. Na tej izobrazbeni ravni prihaja do neskladja med aktualno ponudbo in povpraševanjem, kar vpliva na vedno večji delež dolgotrajno brezposelnih. V obravnavanem obdobju se je povprečni čas brezposelnosti iskalcev prve zaposlitve v regiji OS Koper skrajšal, medtem ko se je Sloveniji podaljšal. Mlade brezposelne iskalke prve zaposlitve v povprečju iščejo zaposlitev dlje kot moški.

Na podlagi zgornjih kazalcev hipotezo, da se položaj brezposelnih mladih v drugi polovici devetdesetih let v regiji OS Koper in v Sloveniji izboljšuje, le delno potrjujem. To ugotovitev lahko podprem z naslednjimi dejstvi. Zmanjševanje števila registrirano brezposelnih mladih, v drugi polovici devetdesetih let, ni toliko posledica povečevanja zaposlovanja, temveč bolj dejstva, da se vse več mladih odloča za nadaljevanje izobraževanja ter posledica nižjih stopenj rodnosti v zadnjem desetletju. Kljub temu, da se izobrazbena struktura brezposelnih mladih iz leta v leto izboljšuje, je bila ob koncu desetletja še vedno problematična, saj so najvišji delež predstavljali tisti z najnižjo stopnjo izobrazbe. Za te brezposelne lahko rečemo, da predstavljajo jedro mladinske dolgotrajne brezposelnosti. V še slabšem položaju so mlade iskalke zaposlitve, saj so zaradi reproduktivne faze v katero vstopajo pri delodajalcih manj zaželena delovna sila. Zato težje najdejo zaposlitev, se pogosteje zaposlujejo za določen čas in pogosteje vračajo med brezposelne, kjer se zadržujejo dlje kot moški.

Položaj brezposelnosti mladih, posebno slabše izobraženih, ostaja ob koncu desetletja resen problem. Lahko pričakujemo, da se bo v prihodnosti, z razvojem storitvenega gospodarstva, ta problem še zaostрил, saj bodo delodajalci vse pogosteje povpraševali po bolj izobraženih mladih, medtem ko bodo slabše in neustrezno izobraženi ostajali trajno brezposelni.

LITERATURA

- 1) (2000) Akcijski program zaposlovanja v Sloveniji za leto 2000 in 2001. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ljubljana.
- 2) Černigoj Sadar, Nevenka, Verša, Doroteja (2002): Zaposlovanje žensk. V: Svetlik, Ivan, Glazer, Jože, Kajzer, Alenka, Trbanc, Martina (ur.): Politika zaposlovanja. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 3) Geržina, Suzana (1996): Zaposlovanje in brezposelnost. V: Ule Nastran, Mirjana (ur.): Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- 4) Geržina, Suzana, Vranješ, Petra, Cek, Mojca (2000): Poklicno in strokovno izobraževanje v Sloveniji 1999. Nacionalni observatorij Slovenije za poklicno izobraževanje in usposabljanje, Ljubljana.
- 5) Geržina, Suzana, Vranješ, Petra, Cek, Mojca (2001): Poklicno in strokovno izobraževanje v Sloveniji 2000. Nacionalni observatorij Slovenije za poklicno izobraževanje in usposabljanje, Ljubljana.
- 6) Gorše, Alenka (1992): Položaj žensk. V: Preželj, Branka, Svetlik, Ivan (ur.): Zaposlovanje, perspektive, priložnosti in tveganja na trgu delovne sile. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- 7) Hribar Milič, Samo (1992): Ukrepi aktivne politike zaposlovanja. V: Preželj, Branka, Svetlik, Ivan (ur.): Zaposlovanje, perspektive, priložnosti in tveganja na trgu delovne sile. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- 8) Ignatović, Miroljub (2002): Trg delovne sile v devetdesetih letih 20. stoletja. V: Svetlik, Ivan, Glazer, Jože, Kajzer, Alenka, Trbanc, Martina (ur.): Politika zaposlovanja. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 9) Ivančič, Angelca (1999): Iz izobraževanja v zaposlitev – usklajenost dosežene formalne izobrazbe in priložnosti na trgu dela. V: Sodobna pedagogika, št. 2, str. 48 - 58.
- 10) Ivančič, Angelca (1999): Izobraževanje in priložnosti na trgu dela. Znanstvena knjižnica. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 11) Javornik, Lojze (1998): Nekaj je narobe, če si mladi želijo predvsem zdravja (dr. Mirjana Ule o zaposlovanju). V: Delo, št. 16, str. 27.

- 12) Junankar P. N. (1987): From school to Unemployment. Macmillan Press Ltd., London.
- 13) Leskovšek, Alenka (2000): Pospeševanja zaposlovanja mladih. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 14) Malačič, Janez (2001): Z vsakim dnem nas je manj, V: Ampak, št. 4, str. 29 – 31.
- 15) Mrgole, Albert (1997): K teoriji brezposelnosti mladih: družbeni vidiki problematike mladinske brezposelnosti. V: Andragoška spoznanja, št. 1, str. 13 – 19.
- 16) Mencin Čepelak, Metka (1996): Izobraževanje in izobraženost. V: Nastran Ule, Mirjana (ur.): Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- 17) (1999) Nacionalni program izobraževanja odraslih: strokovne podlage. Andragoški center Slovenije, Ljubljana.
- 18) Nastran Ule, Mirjana (1996): Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- 19) Orešnik, Jasmina (2002): Pomen izobraževanja za mlade, ki opustijo šolanje, PUM – motivacijski program neformalnega izobraževanja za nadaljevanje opuščene šolanja. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 20) Petersen, Anne C., Mortimer, Jeylan T. (ed.) (1994): Youth unemployment and society. Cambridge University Press, Cambridge.
- 21) (1998) Poklicno izobraževanje in usposabljanje v kontekstu regionalnega razvoja. Republiški zavod za zaposlovanje, Center Republike Slovenije za poklicno izobraževanje, Nacionalni observatorij Slovenije za poklicno izobraževanje in usposabljanje, Ljubljana.
- 22) Spruk, Viljem (2001): Brezposelnost mladih. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Ljubljana.
- 23) Smerdu, Frane (1992): Brezposelnost in njeno reševanje. V: Rast, št.1 - 2, str. 99 - 103.
- 24) Svetlik, Ivan (1985): Brezposelnost in zaposlovanje. Delavska enotnost. Ljubljana.
- 25) Svetlik, Ivan (1992) Nekvalificirani – skupina brez priložnosti. V: Preželj, Branka, Svetlik, Ivan (ur.): Zaposlovanje, perspektive, priložnosti in tveganja na trgu delovne sile. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- 26) Svetlik, Ivan (1992): Priložnosti in tveganja na trgu delovne sile. V: Preželj, Branka, Svetlik, Ivan (ur.): Zaposlovanje, perspektive, priložnosti in tveganja na trgu delovne sile. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

- 27) (1999) Transition and mobility in the youth labour market, Workshop Proceedings, September 2 – 5, 1999. European Network on Transitions in Youth, Nova, Oslo.
- 28) Trbanc, Martina (1992): Mladi na trgu delovne sile. V: Preželj, Branka, Svetlik, Ivan (ur.): Zaposlovanje, perspektive, priložnosti in tveganja na trgu delovne sile. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- 29) Trbanc, Martina, Verša, Doroteja (2002): Zaposlovanje mladih. V: Svetlik, Ivan, Glazer, Jože, Kajzer, Alenka, Trbanc, Martina (ur.): Politika zaposlovanja. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 30) Ule, Mirjana, Renner, Tanja, Mencin Čeplak, Metka, Tivadar, Blanka (2000) : Socialna ranljivost mladih. Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino, Ljubljana.
- 31) Verša, Doroteja (2002): Zaposlovanje starejših. V: Svetlik, Ivan, Glazer, Jože, Kajzer, Alenka, Trbanc, Martina (ur.): Politika zaposlovanja. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 32) Vidmar, Doroteja (1997): Brezposelnost mladih. Diplomsko delo. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 33) Vodopivec, Milan (1995): Elementi strategije gospodarskega razvoja trga dela. V: Rus Veljko, Rus (ur.): Slovenija po letu 1995: razmišljanja o prihodnosti. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
- 34) Vodopivec, M. (1996): The Slovenian labour market in transition: evidence from microdata. V: Development and international cooperation, št. 22, str. 89 - 151.
- 35) Vranješ, Petra, Cek, Mojca (2002): Poklicno in strokovno izobraževanje v Sloveniji 2001. Nacionalni observatorij Slovenije za poklicno izobraževanje in usposabljanje, Ljubljana.

VIRI

- 1) Interni podatki za obdobje 1988 – 2000. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Območna služba Koper, Koper.
- 2) (1993) Letno poročilo 1992. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Območna enota Koper, Koper.
- 3) (1994) Letno poročilo 1993. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Območna enota Koper, Koper.
- 4) (1995) Letno poročilo 1994. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Območna enota Koper, Koper.
- 5) (2001) Letno poročilo 2000. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Območna služba Koper, Koper.
- 6) (2000) Načrt zaposlovanja za leto 2001 v regiji Koper. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Območna služba Koper, Koper.
- 7) OECD (1997): Politika trga delovne sile v Sloveniji. Interno gradivo. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Ljubljana
- 8) (1999) Poročilo o človekovem razvoju Slovenija 1999. Urad za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana
- 9) (2001) Poročilo o človekovem razvoju Slovenija 2000 – 2001. Urad za makroekonomske analize razvoj, Ljubljana.
- 10) Spruk, Viljem (2001): Brezposelnost mladih. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, Ljubljana.
- 11) Trbanc, Martina (2000): Oris problematike depriviligirane mladine in možnih rešitev v okviru certifikatnega sistema (nelektoriran osnutek). Fakulteta za družbene vede, Ljubljana

INTERNETNI VIRI:

- 1) Spletna stran ČASOPISA FINANCE (članek: V Evropi dela vedno več žensk, tudi mater)
<http://www.finance-on.net>
- 2) Spletna stran MINISTRSTVA ZA ŠOLSTVO, ZNANOST IN TEHNOLOGIJO (struktura in značilnosti srednješolskega izobraževanja)
<http://www.mszs.si/slo/solstvo/ss/struktura.asp>
- 3) Spletna stran STATISTIČNEGA URADA REPUBLIKE SLOVENIJE (Statistični letopis Republike Slovenije za 2000)
<http://www.gov.si/zrs>
- 4) Spletna stran ZAVODA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA ZAPOSLOVANJE (Letno poročilo Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 1998, Letno poročilo Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 1999, Letno poročilo Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje za leto 2000)
<http://www.ess.gov.si>
- 5) Spletna stran URADA REPUBLIKE SLOVENIJE ZA MAKROEKONOMSKE ANALIZE IN RAZVOJ (Regionalni vidiki razvoja in poslovanja gospodarskih družb v letu 2000)
<http://www.gov.si/zmar/publicis>